

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **805**
M. te Velde

Kerkelijke eenheid door
federatie?

MEDITATIEF **810**
C.J. Harryvan
In verwachting

WANDELEN MET GOD **811**
A. de Ruiter
Hebben wij dorst?

ACHTERGRONDEN **813**
A.L. Th. de Bruijne
Gereformeerde theologie
tussen verstarring en
verwarring

KUNST **818**
J.M. de Jong
Christusbeelden in de
hedendaagse kunst

GEMEENTE IN OPBOUW **821**
M. te Velde
Hoe verder met de dominee?

en verder...

Boekbespreking
Meegelezen
Uit de kerken

KERKELIJK LEVEN / M. te Velde

KERKELIJKE EENHEID DOOR FEDERATIE?

Méér eenheid van gereformeerde belijders in Nederland. Wie zou dat niet willen? Op plaatselijk en op landelijk niveau wordt er veel over **gesproken**. Er wordt aan gewerkt. En om gebeden. **Muur** het lijkt alsof we er niet veel verder **mee** komen, Daarom is ieder initiatief om de eenheid **dichterbij** te brengen welkom.

In dat verband viel de laatste weken (opnieuw) de term 'federatie'. Prof. dr. W. van 't Spijker schreef er **breed over in de Weeker**. Het **Nederlands Dagblad** pakte het **op** en **vroeg** er van verschillende kanten een reactie op. In **De Reformatie** wil ik in twee artikelen een bijdrage aan het **gesprek** leveren.

Wat is kerkelijke eenheid?

Is federatie een verantwoordetussenstap in het streven naar kerkelijke eenheid? Om die vraag te beant-

woorden is het in onze situatie nuttig om eerst eens in te gaan op een achterliggende vraag. Deze vraag: wat is 'kerkelijke eenheid'? Het vdt me op, dat we het begrip

kerkelijke eenheid veel **gebruiken**, maar dat niet altijd duidelijk is wat we er mee bedoelen. Dat geldt van de uitspraken **van** onze synodes in 1990 en **1993** en ook **van** het **deputatenrapport** dat aan de **synode** van 1993 **werd** uitgebracht.

Een goede definitie is hier **nodig**. Wat is eenheid? **Wanneer** heb je kerkeijike **eenheid** bereikt? Wat is daar **wezenlijk** voor? Is het dat je elke zondag in dezelfde kerk zit? Of dat je tot **hetzelfde kerkverband** behoort? **Of** kan het met minder toe?

Neem eens het beeld van een huis. Kerkelijke eenheid is dan dat je onder hetzelfde **kerkelijke** dak bent. Maar hoeveel pannen moeten er op dat dak liggen, wil het echt **één**

kerkdak mogen **heten**? Welke 'dakpannen' moet je gemeenschappelijk hebben om te kunnen zeggen: nu zijn we kerkelijk één?

Ik doe een poging om dat wat nader te omschrijven. Het **wezen** van kerkelijke eenheid is dunkt me dit: dat je in hartelijke gemeenschap leeft van **Woord**, sacramenten en tucht. **Dat** je kansels voor elkaar openstaan en dat je **avondmaalstafels** voor **elkaar** openstaan en dat je **elkaars** tucht erkent en overneemt. Overall waar dat niet zo is, daar kan wel een gedeeltelijke eenheid worden beleefd, maar daar is niet echt kerkelijke eenheid.

Eenheid op drie niveaus

Hoe **krijgt** zulke wezenlijke eenheid dan vorm? Normaliter **kun** je daar drie niveaus in onderscheiden: internationaal, nationaal en plaatselijk. Kerkelijke eenheid krijgt niet op **elk** van die niveaus op dezelfde wijze gestalte. Maar het is wel telkens **kerkelijke eenheid**.

Het internationaal niveau. Je geeft en ontvangt attestaties aan en van kerken in het buitenland. **Over** en weer zijn de predikanten gerechtigd voor te gaan in de kerkdiensten. **Kerkleden** kunnen avondmaal vieren.

De meeste kerkleden zullen elkaar nooit ontmoeten. Je spreekt niet dezelfde taal. Hebt niet hetzelfde kerkboek en dezelfde synode. Het ene kerk-dak heeft hier maar een beperkt aantal pannen. Maar het is **toch**: kerkelijke eenheid.

Het nationaal niveau. Ook hier is er in het **kerkverband** wederzijdse aanvaarding van **predikanten** en leden. Maar daar komt **een** aantal zaken bij: samenwerking in kerkelijke vergaderingen, een gezamenlijke **kerkcorde**, samen een opleiding van predikanten, financiële hulp aan elkaar, een kerkboek, **enz.**

Het is een goddelijke verplichting om in **één** land waar je kunt veel dingen samen te doen. Het **zou** immers in strijd zijn met het **lichaambeeld** uit 1 Kor. 12 als kerken hier ieder **maar** hun eigen zaakjes regel-

den en langs elkaar heen leefden. Toch is niet alles wat je **dan** samen doet **allemaal** even sterk een gebod van God. Niet alles waarin je **feite ijk** in **ons** kerkverband één bent, heeft hetzelfde gehalte en is even verplichtend.

Ook bij nationale eenheid blijft **gel-den**, dat je **de** meeste mensen met wie je **één** bent nooit persoonlijk ontmoet, er niet mee in **één kerkgebouw** samenkomt, nooit samen bidt en **samen naar** een **preek** luistert. Er is eenheid, maar ze is wel in **verschillende opzichten** anders dan de eenheid die er plaatselijk is. Het plaatselijk niveau. Principieel is kerkelijke eenheid hier wel hetzelfde als internationaal en **natio** naai: in **principe** eenheid in **Woord** en **sacramenten**. Maar het krijgt hier **zn** meest intensieve **vorm**. Je **zoekt** elkaar 's zondags zoveel mogelijk op in **gezamenlijke kerkdiensten** en door de **week** geef je het gemeente zijn **ook** samen gestalte in je woonomgeving. **Op** **internationaal** en **nationaal** niveau **kun** je die intensiteit niet vragen, maar plaatselijk wel.

Concentreren op het wezenlijke

Deze onderscheiding lijkt me van belang als je voor kerkelijke eenheid van gereformeerde belijders in Nederland **aan** het werk bent. Je moet goed weten, aan wat voor kerkelijke eenheid je wilt bouwen. Waarin **die wezenlijk bestaat**. **Hoe** die op verschillende wijzen gestalte moet krijgen. **En** wat daarvan de noodzakelijke en de minder noodzakelijke concretisering zijn. In ons **werken naar** eenheid moeten we ons **m.i. concentreren** op wat wezenlijk de **kerkelijke** eenheid uitmaakt: eenheid in **Woord**, sacramenten en **tucht**. Eenheid in de aanvaarding van de **Heilige Schrift** en in het gereformeerd **belijden**. **Dan zijn** er **ook** bijkomende **dingen**: eenheid van kerkcorde, van opleiding, van kerkboek, in het **zendingswerk**, enz. Waar de **primaire** eenheid er is, hoeft je niet **direct** alles **samen**

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RIJTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. IM JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISSENT:

W.L. DE GRAAFF, Wormanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost). Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad wsr te nemen.

ISSN 01M 5191

en op dezelfde manier te doen om **toch kerkelijk** één te zijn. Als **kansels, avondmaalstafels en harten** maar voor elkaar open staan! Dat **wezenlijke** moet je als uitgangspunt nemen. En d m moet je de eenheid **verder op** elk niveau **zó invullen als** bij dat niveau **past**. Dat **moesten we m.i. eens** wat nauwkeuriger uittekenen. Niet langer **kerkelijke** eenheid hanteren als een 'overall-begrip'. **Maar** onderscheiden tussen **het wezenlijke** en de **afgeleiden, tussen k m en vormgeving**. Je zou eens even los van de bestaande **situatie moeten** proberen om **concreet** voor elk niveau de passende invulling te **formuleren**. Met de minimum-vereist die daarbij horen.

Werken aan een consensus?

Minimum-vereiste a. Welke zijn dat? Hier dreigt het **risico van perfectionisme**. In de **samensprekingen** tussen de **Christelijke Gereformeerde Kerken** en de **vrijgemaakte Gereformeerde Kerken** **bijvoorbeeld** behandelen we **uitvoerig** enkele belangrijke **verschillen** die er zijn. En **we** toetsen elkaars kerk zijn: is dat **volgens Gods Woord en de gereformeerde belijdenis?**

Op **zichzelf** is dat een goede **benadering**. Zie maar art. 29 NGB: 'met goede voorzichtigheid' te werk gaan. **Maar** het kan ook zo maar **perfectionisme** worden. Dat **zie** je aan de eindeloze discussies over de **toeëigening des heils**. De **samensprekingen** daarover **vinden** veelal plaats volgens de **consensus-methode**, d.w.z. we constateren een verschil en **proberen** door **gesprekken** daarin tot een **overeenstemming** (consensus) te komen.

Nu hebben **we** als **samensprekende kerken** al een **consensus** waar we **ons beide** op beroepen, nl. de **belijdenis-geschriften**. Het zou m.i. heel gezond zijn om dan niet te werken volgens de **consensus-methode**, maar volgens de **corarius-plus-intentie-methode**. Dat wil **zeggen**, je **hebt** een **gemeenschappelijke** basis. Je spreekt van beide kanten je **k-**

doeling (intentie) uit, dat je je van harte wilt houden aan wat de Schrift over deze dingen zegt en aan **wat de kerk daarover** belijdt in haar confessionele standaards. En **daar moet je het dan bij laten**.

Natuurlijk, dan moet je wel erop **kunnen** vertrouwen dat **zulke** verklaringen **betrouwbaar** zijn. Maar **voor de toekomst moet je het met elkaar wagen** op deze basis, biddend, gelovend, vertrouwend. En wat dan de kerkelijke toekomst brengen **moge**, ons geleidt des Heren **hand!**

Maar in de **samensprekingen** over de **toeëigening** des heils gaat het vaak op een andere manier. We zoeken naar een **consensus**. Dat is **moeizaam werk**. Want **vanwege de** veelkleurigheid van Gods openbaringen vanwege de verscheidenheid in **gaven en werkingen** van de Heilige Geest en vanwege de beperktheid van ons **denken en formuleren** laat zich over iets dat **zó complex** is als de **toeëigening** des heils niet **gemakkelijk** een perfecte consensus formuleren.

Zo is het altijd al geweest in de **katholieke kerk**. Lees over een **be-**paald leerstuk maar eens Luther en Calvijn, Bucer en Beza, Gomarus en Voetius, Wisse en Van der Meiden, ja zelfs Van Genderen en Mark, en je zult altijd verschillen zien. Consensus moet er **zijn** in het wezenlijke. Maar dan ook vrijheid in het niet **noodzakelijke**. **Overeenstemming** in de belijdenis. Maar dan ook vrijheid in de verdere uitwerking van de **belijdenis**.

Het risico van perfectionisme

In de **samensprekingen met** de Christelijke Gereformeerde Kerken is het gevaar levensgroot, dat we **eindeloos** blijven werken aan een **consensus** die **meér** bevat dan wat de belijdenis zegt. Een consensus waarin diverse dogmatische accenten **zorgvuldig** moeten worden uitgewogen om een acceptabel verhaal te **creëren**. En zo werken we m.i. in feite aan een vierde formulier van enigheid. En lopen we het

risico dat we boven-schriftuurlijke bindingen aan elkaar opleggen. En ik denk dat het ene perfectionisme hier het andere uithaalt. **Eerst** is er de belijdenis. Maar het is niet **genoeg** als je verklaart **daarmee in te stemmen**. Zelfs niet er **van harte** mee in te stemmen. **H** moet een consensus **komen**, waarin de belijdenis op **onderdelen** nader wordt aangescherpt, zodat **bijv.** typisch **vrijgemaakte accenten worden bestreden**.

En dat is dan **nog** niet het eindpunt. Ook het **functioneren** van de belijdenis en van die mooie **consensus** moet dan verder worden onderzocht. Op **papier** hebben we op een gegeven moment wel overeenstemming bereikt, maar functioneert dat 'bij de **vrijgemaakten**' wel in de **praktijk?**

ik **noem** dit perfectionisme. Want waar ter wereld zal er ooit een kerk zijn, waar de belijdenis voldoende **functioneert?** Het blijft **allemaal stukwerk, gebrekkig en onaf**. En als **we** elkaar daarop dus gaan **toetsen en kerken de maat gaan nemen**, dan zal het kerkelijk KEMA-keurrapport altijd een **onvoldoende** opleveren.

Hier dreigt een over-accent op de heiligheid van de **kerk**. Een overmatig accentueren van de eigen identiteiten van geliefde **denkbeelden** brengt hier de katholiciteit van het **kerkelijk denken en handelen** in gevaar. En dat is niet gereformeerd! Het is niet **gereformeerd** om elkaar te binden aan een bepaalde **theologische benaderingswijze**.

Garanties - beloften

Dat geldt **natuurlijk** voor beide kanten. Of Het nu over de **kerk** gaat of over **Schriftgezag, over 'doorgaan-de reformatie' of schoolkeus** of over **wat dan ook**. **We kunnen w** met elkaar bezig zijn, dat er **geen waagstuk meer over blijft**. Dat we via **samensprekingen en formuleringen** en bepalingen **alle garanties proberen te krijgen** dat het met de andere partij goed zit. En dat het **M** een **vereniging** ook niet meer mis

kan gaan. En dat de anderen (!) de verenigde kerk niet meer met hun verkeerde opvattingen af accenten kunnen bederven.

Maar als het er zó voor staat, dan geloof ik dat we bezig zijn om de toekomst van de kerk te bouwen op garanties i.p.v. op beloften. Op door óns in onderhandelingen gefabriceerd-garanties i.p.v. op de beloften van de levende (!) Gód.

Ongetwijfeld mogen we bij kerkelijke eenheid niet over één nacht ijs gaan. Er moet een goede basis zijn. We mogen elkaar toetsen en onderwerpen. Ook wel een 'beding' of een consensus formuleren. En als we menen dat bij de andere kerken de belijdenis niet veilig is, dan moeten we daar zeker niet zo maar overheen stappen.

Maar wie voorafgaand aan hereniging perfecte garanties wil, dia is irreëel en ook niet echt christelijk bezig. Noodzakelijk is: vertrouwen op God en vertrouwen in elkaar als je bij elkaar dezelfde hartelijke wil ontdekt om op een gereformeerde manier kerk te zijn. Perfecte garanties krijg je nooit. Die heb je intern nu óók al niet! Maar draagkrachtige beloften heb je wel! Namelijk dat de Here meegaat op de weg van de gehoorzaamheid. Er komt een punt, dat kerkelijke eenheid een zaak is van: leven uit de beloften.

Misschien komt er dan een eind aan wat je nu ziet: gesprekken die zich jaar in jaar uit voortslepen. Je loopt van beide kanten het risico zo te opereren, dat niemand van het zijne iets hoeft prijs te geven. Je neemt misschien een standpunt in waarvan je diep in je hart weet, dat het voorlopig de eenheid nog wel weer een flinke poos in de weg staat. Serieuze zaken, dat ontken ik niet. Maar worden ze soms niet tot een schild dat we vóór ons houden om maar te kunnen blijven waar we zijn en wie we zijn?

Dan bouwen we aan een 'identiteits-kerkje', een gereformeerde kerk met extra kenmerken, waarin vooral de historisch gegroeide eigen signatuur te herkennen moet

zijn. Is dat geen eigenwillige eredienst?

Ah we zó bezig zijn, moeten we onszelf de vraag eens stellen: willen we ons eigenlijk wel echt geven? Ons geven, uittrekkend als Abraham, zonder te weten waar we komen zullen?

Dit is geen pleidooi om over de toeëigening des heils niet meer door te praten. Ook geen pleidooi om alles maar in de uitverkoop te gooien. Maar als je wezenlijk één bent en als je dezelfde geestelijke doelen nastreeft met je prediking, dan moet dat doorpraten m.i. uit het kader van de eindeloze toetsing van elkaar te worden weggehaald. En dan kan het vervolgens een plek krijgen in de dagelijkse gesprekken van de toekomstige verenigde gereformeerde kerken. Het zal tot aan de jongste dag een zinnig en noodzakelijk thema blijven. En we zullen er elkaar bij nodig hebben!

Katholiciteit

Dat heeft alles te maken met de katholiciteit van de kerk. Herman Bavinck heeft in zijn bekende *S* over de katholiciteit der kerk in 1888 (hij was toen christelijk-gemformeerd en het is dus onze gezamenlijke voorgeschiedenis!) Bavinck heeft gezegd (blz. 50), dat er in het Protestantisme behalve een kerk-reformerend ook een kerk-ontbindend element lag.

Dat is een woord om over na te denken. Vooral na de Afscheiding van 1834, na 1892 en na 1944. De bedoeling van afscheidingen vrijmaking is altijd geweest: ruimte houden voor het katholieke evangelie. Blijven op de katholieke weg. Maar hoe katholiek zijn wij? We leven zowel in CGK als in GKV in de luxe van een vrij grote mate van eensgezindheid. En ook in de luxe dat we behoorlijk de puntjes op de i kunnen zetten in dogmatisch en kerkrechtelijk opzicht. Dat heeft in de eeuwen daarvóór nog nooit zó gekund. Toch waren de kerken toen ook met vallen en opstaan gereformeerd. Er was toen maar één

Gereformeerde Kerk.

Is met die verscherping en verfijning en versmalling vooral van na 1834 of 1892 of 1944 nu voor altijd normatief de ruimte van de kerk, de precieze en perfecte en onopgeefbare bandbreedte en spanwijdte bepaald? Of kan het ook een beetje ruimer zijn? Dat is een vraag die de laatste jaren steeds nadrukkelijker op ons afkomt. Hoe kunnen we vandaag katholiek gereformeerd zijn? Uitdrukkelijk allebei. Niet het een zonder het ander. Mijns inziens zullen de uit '1834' voortgekomen kerken in deze jaren haar katholiciteit moeten bewijzen. Er zijn kerken en groepen die van harte willen staan op de basis van de Schrift en de gereformeerde belijdenis, en die toch naast elkaar leven, zonder kerkelijke gemeenschap. Wat zijn wij nu eigenlijk? Kerken van de repeterende breuk of kerken van de oecumenische progressie?

Is er een schriftuurlijk verantwoord de katholiciteit mogelijk zonder verlies van gereformeerde vastheid, terwijl tegelijk kerkelijke verdeeldheden worden overwonnen? Die achterliggende vraag is m.i. dringend. Het zoeken van een antwoord daarop is veel belangrijker dan nog weer zoveel jaar doorpraten over de toeëigening des heils of de visie op de kerk.

Katholieke bandbreedte

De samensprekingen brengen ons in een crisis. Ze zetten ons voor de vraag: kan het ook een beetje anders? We zijn feitelijk gewend geraakt aan een heel eensgezinde manier van kerk zijn. Maar we zouden misschien eens even niet moeten uitgaan van de feiten, van de precieze manier waarop wij vandaag kerk plegen te zijn, maar van een breder Bijbels beeld van de kerk. Hoe ziet de bandbreedte van een katholiek-gereformeerde kerk er eigenlijk uit in de ogen van de Here? Welke bijbelse lijnen zijn er op dat punt te vinden? Als we een nieuwe start mochten maken, wat voor

soort kerk zouden wij dan als gereformeerde belijders mogen en willen zijn? Laten we daar met elkaar eens een schets van maken. Laten we eens de criteria formuleren waaraan zulk kerk zijn zou moeten voldoen.

En laten we dan van daaruit de huidige situatie toetsen. Is het met de verschillen zoals die er nu tussen CGK en GKV zijn, voor Gods aanzicht en bij een open Bijbel verantwoord om ons te verenigen in zo'n kerk van de toekomst?

Het zou dunkt me veel waard zijn als de kerken zich in de komende generale synodes hierop eens expliciet wilden bezinnen en zich uitspreken. De synodes van Zierikzee 1995 en Berkel en Rodenrijs 1996 liggen nog vóór ons!

Het is in dit verband dat nu ook de vraag naar federatie aan de orde komt. Volgende keer hoop ik verder in te gaan op & federatie-idee.

B boekbespreking

PASTORAAT PER BRIEF

Onlangs verscheen de tweede druk van het boekje *Eerstelingen onder zijn schepselen* uit 1989, een bundel meditatieve Schriftstudies over de brief van Jakobus. Het werd geschreven door dr. A.N. Hendriks uit Amersfoort. De titel is ontleend aan Jakobus 1,18, waar over God gezegd wordt: 'naar zijn raadsbesluit heeft Hij ons voortgebracht door het woord der waarheid, om in zekere zin eerstelingen te zijn onder zijn schepselen'. De gelovigen zijn de eerstelingen van de oogst, die straks zal worden binnengehaald. Zij vertegenwoordigen de grote vernieuwing waarmee de Here Jezus bezig is @. 23).

Keer op keer laat dr. Hendriks zien dat Jakobus via deze brief uitermate pastoraal met zijn lezers bezig is. Vertrouwend, vermanend en onderwijzend komt Jakobus als het ware vanuit zijn brief rechtstreeks op ons af. En het is mede de verdienste van dit boekje, dat die pastorale toon in het leven van de h&@-se lezer gaat.

Daarmee is dit boekje zelf 66k een vorm van briefpastoraat geworden. Mede door tal van Schriftverwijzingen bevat het veel bemoedigends voor het geloofsleven van de gemeente. De na vijf jaar verschenen herdruk getuigt ongetwijfeld van brede belangstelling voor dergelijke lectuur.

Alleen vind ik het wel jammer dat de oorspronkelijke joodse kleur van deze brief in de uitleg eigenlijk nauwelijks uit de verf komt. Hoe-

wel we inderdaad misschien niet met absolute zekerheid kunnen zeggen wie de schrijver was en aan welke christenen deze brief oorspronkelijk was gericht @. 9), draagt Jakobus als geheel toch onmiskenbaar een joods-christelijk karakter. Juist dat eigen karakter geeft een sterk persoonlijk stempel aan dit pastoraat per brief.

N.a.v. A.N. Hendriks, *Eerstelingen onder zijn schepselen* (2e druk 1994). Uitgeverij Van den Berg, Kampen. Omvang 87 p g - na's; prijs: f 18,90.

'Toen Elkana gemeenschap had met zijn vrouw Hanna, dacht de HERE aan haar...'

1 Samuel 1,19

Zo door de **week** gaat het nog wel. Maar de feestdagen zijn **altijd** het **moeilijkst**. Dan mis je **ze zo extra**. **Je zoon, die je aan de dood verloor**. De kinderen die de **HERE** jou niet gegeven heeft. **Maar ja, je moet** nou **eenmaal** verder. Maar **echt** eraan **wennen, doe je** nooit.

Praten

Ze zeggen dat je er over moet **praten**. Maar **ja, op een bepaald** moment is alles er **wel over** gezegd. **Dat** je er **maar** mee moet leren leven. 'We zullen voor je bidden.' 'Nou, sterkte, hoor.' **Ze** Moelen het goed, natuurlijk. Maar hebben ze ook echt naar het verhaal **geluisterd**? En met wie moet je er over praten. Met Elkana, haar liefhebbende **man**? Laatst reageerde die anders ook niet al te **tactisch**. **Toen** Hanna er **nog** eens over begon, vroeg hij ijskoud: 'Ben ik jou niet meer **waard** dan **tien** zonen?' Ach **ja, en dan** heb je nog **Peninna**, onze niet **a** vergeten **Peninna**. Haar naam **klinkt** zoals ze zich gedraagt... **het** lijkt **op** 'venijnig'. Met haar valt al helemaal niet te praten. De enige die **nog** luisteren wil is God.

Kinderen

Ach ja, en je weet hoe kinderen **zijn**. **Neem** kleine Jerocham, genoemd naar **zijn opa**. Vaak komt hij **even bij zijn 'tante Hanna'** op bezoek. Laatst vroeg **hij** opeens:

'Heb jij geen baby in je **buik**?' Net toen **zijn** eigen moeder binnenstoof. 'Jerocham, **tante Hanna kan** geen kinderen krijgen. Dat heb ik je toch verteld? En bovendien. Je weet toch, dat **je niet zonder mijn t--stemming naar tante Hanna mag!**' **En die blik waarmee ze kijkt, voor** ze de deur uitloopt. Hanna **weet** al **jaren**, dat het geen **inbeelding** is. Zo gaat **het** immers al **jaar in jaar** uit! Ach, ongelukkig... **Je weet het, dat Elkana van je houdt**. Maar **ja, als je geen kinderen kunt krijgen**. Tja, **dan kun je** zo'n **man** toch niet kwalijk nemen dat hij tegen Peninna zei: '**dan** moet jij ook maar bij **ons komen** wonen...' Wel **dan**?

Feest

Helemaal erg wordt het naarmate de grote dag **nadert**. Samen gaat de hele familie op stap. Naar het feest! O, **het** is werkelijk **prachtig** voor de kinderen, dat **jaarlijkse uitstapje naar Silo**. Maar voor Hanna is het ieder jaar weer een dieptepunt. Haar **rivaal**, haar mededingster laat haar nu geen moment met **mt**. **De brok in Hanna's keel is zo dik, dat ze er** geen hap meer doorheen krijgt. Zodra zich de kans voordoet, rent ze van tafel.

Erbarme dich

En waar kun je dan beter heengaan, dan naar de **stilte van de kerk**? Waar niemand je lastig of in de **re** de valt. En daar knapt de bittere knoop los. Ze weent... 'bitterlich...' 'Erbarme dich, mein Gott...' Daar knapt een **mens** van op. Vooral als de hogepriester Eli haar de **zegen geeft**. **Ga heen in vrede**.

M meditatief

Hij heeft gedacht

Het is **een** maand of **drie** later.

De herinneringen aan het laatste feestmaal vervagen alweer. Het leven heeft opnieuw zijn **bekende** loop genomen... Was **de** hoop alweer verflauwd? Was het **een** vergeten hoofdstuk? Niet bij de **HERE** van de **heerscharen!**

Hanna is in verwachting! Had ze er nog rekening mee gehouden?

'Heer, ontferm u', **maar** roep ik dat in verwachting?

Er moet nog **een bede** achteraan: Rabbi, leer ons bidden **zonder te** verslapen.

Leer ons dag en nacht tot Hem roepen,

en leer ons geloven, dat Hij **ons** nooit voor niets laat wachten.

Als je in de woestijn loopt en **geen** water hebt, **krijg** je al sterker een verlangen naar water. Je hele lijf snakt er op den duur naar. Je hebt echt dorst!

Als je dichtbij **een** kraan leeft, **zal** je **ook** wel eens dorst hebben, maar nooit zo erg. Geregeld kan je water **drinken**. Een sterk verlangen naar water is er dan niet in je.

Maar stel je voor: je hebt alleen maar water. En je hoort dan vertellen van een heerlijke exotische drank met een bijzonder fijne smaak. Dan ontstaat er als **vanzelf** een verlangen naar die drank. Heb je dan dorst? Nou dat niet. Je hebt een waterkraan. Maar je gaat wel verlangen naar die heerlijke drank. **Dáár ben** je dan dorstig naar. **Hoe** is dat verlangen ontstaan? **Ge-woon**, doordat je er over hoorde vertellen. Je hebt **mensen** horen vertellen dat het zo ontzettend lekker is om die exotische drank te **drinken**. **M'n** dorst, m'n verlangen wordt gewekt door de woorden van die vertellers.

Is er don meer?

Iets dergelijks **maak** ik zelf wel eens mee. Soms hoor ik mede-kerkleden er wel eens over. Zij hebben iets van dorst. Ze zijn blij dat ze wekelijks in de kerkdiensten mogen drinken van het Woord. Dat ze zich ook mogen laven aan psalmen en gezangen die gezongen **worden**. Zij zijn blij dat ze ook dagelijks in hun huizen **kunnen** drinken uit de Bijbel en thuis dagelijks kunnen zingen. Ze hebben niet echt dorst. Er is water **genoeg**. Maar toch... Af en **toe** horen ze dingen die hun aandacht **trekken** en iets van dorst

in hen opwekken. Ze hebben de indruk dat er toch nog iets bijzonders te krijgen is, wat ze zelf niet of nog weinig hebben. **Een** bijzondere, heerlijke drank, die iets van **bezie-ling** geeft.

Ze komen binnen en buiten de kerk mensen tegen die het wel geproefd en gedronken **hebben**. Andere mensen lijken het als hun dagelijkse drank te kennen en zijn daar zeer **verrukt** over. Die mensen kunnen zo blijmoedig zijn. Ook vrijmoedig in hun spreken over God. Ze zijn echt enthousiast in hun geloof.

Als hierover gepraat wordt, **hoor** je wel eens zeggen: 'dat is geen **kwestie** van een bijzondere drank; het is **gewoon** een kwestie van **karakter**; de een is nu eenmaal **gevoelsmatiger** dan de ander'. Je hoort ook wel eens zeggen dat de een nu eenmaal opgewekter van aard is; andere mensen zijn gewoon **minder** gauw enthousiastergens over.

Maar vindt u die verklaringen bevredigend? ik niet echt. Voortdurend **komt** weer die vraag: bestaat die bijzondere drank waar je echt verrukt over wordt echt niet? En je begint weer wat dorstig te worden.

Heb ik het al?

Je kijkt naar jezelf en je eigen manier van leven. En je **denkt**: ben ik nu echt enthousiast over God? Is geloofsvreugde nu echt kenmerk in mijn hart maar ook in mijn manier van leven **en** spreken? Vinden **anderen** mij een enthousiaste christen? Nou, goed, enthousiast is misschien niet het juiste woord. **Maar** laten we eens aan de **buurman** of buurvrouw vragen: **vindt u mij een blij, blijmoedig christen? Vindt u mij een christen die vol is van lief-**

wandelen met God

de, trouw, zelfbeheersing? Durft u deze vragen te stellen aan mensen **die** u veel meemaken? Collega's enzo. Durft u dat? Of bent u, net als ik, een beetje **bang** dat u **misschien** niet **echt** een **voldoende** zal krijgen?

Maar... dan mist er toch iets? Dan klopt er toch iets **niet**!?

Soms **kom** je **van** die mensen tegen die echt blijmoedig door het leven gaan. Altijd vriendelijk, geduldig, liefdevol en echt blijmoedig. **Ook** als er tegenslagen **zijn**. Blijmoedig, ook al **stromen** de tranen met liters uit hun ogen vanwege verdriet. Toch blijmoedig, hoopvol, verwachtingsvol. Maar ook bij voor-spoed. Komt u ze **ook** wel eens tegen? Zulke **mensen** maken mij een beetje dorstig.

Jezus maakt je dorstig

En weet u **waar** ik **vooral** dorstig van word? Van de beloften die de Here Jezus zelf **gegeven** heeft. Als ik bepaalde woorden van Hem lees. Woorden die **spreken** over stromen **van levend** water **en van** een blijdschap die Hij **ons** zal geven.

Hoor wat de Here Jezus zegt in Joh. 7 : 37 e.v.: 'Indien iemand dorst heeft, hij of zij kome **tot** Mij en **drinke**!'. Zou dat slaan op die dorst die ik af en **toe** voel? **Zou** dit ook op mij slaan? Op mijn verlangen naar **een** vuriger geloof? Zoals ik daarvan lees in de Bijbel en **ook** wel eens zie bij broeders en zusters? Zou Jezus **DIE DORST** ook bedoelen?

Het lijkt er wel op. Kijk maar. We lezen verder: 'Wie in Mij gelooft,

stromen van levend water zullen uit **zijn/haar** binnenste vloeien'. **Dat is het** toch. En **dat geldt voor** 'wie **in** Mij gelooft'. Dus dat geldt **ook voor mij!!** Kijk, dat **maakt** me nou echt dorstig.

Dat zou ik zo graag meemaken. **Dat is niet een beetje water hier en daar, maar STROMEN** gaan VLOEIEN uit je binnenste.

Hebt u **dat wel eens** meegemaakt? Ik soms wel **eens**. Soms dringt de Heilige Geest me om uit **liefde** iets **voor anderen** te doen of tegen hen te zeggen, waardoor **die ander** iets **van de liefde van de Here Jezus** merkt en hoort. Dat gebeurt **bijvoorbeeld wel eens** als ik lifters meeneem en dan **gewoon met** die lifters **begin te praten over de Here Jezus**. Dan merk ik **wel eens dat de Here Jezus door mij heen tot die ander** spreekt en die ander roept. Dan gaat **er een stroompje van levend water** door me heen naar die ander. Iets van wat ik gedronken heb **stroomt** dan door **naar die ander**. Dat is heerlijk om mee te **maken**. **Maar** 'stromen van levend water' vind ik **wel een groot** woord voor dat gebeuren wat ik af en toe mee-**maak**. Ik kan van dat **woord** van de Here Jezus toch echt nog **wel een beetje dorstig** worden.

Voor allen

En deze grote belofte, ja, die is **echt voor mij, en voor u en jou**. **Dat blijkt uit wat Johannes zegt** in vs. 39a: 'Dit zei Jezus van de Geest, welke zij, die tot geloof in Hem **kwamen**, ontvangen **zouden**'. **Dus** weer: het geldt **ook voor mij**. Ik **geloof toch**. Dan mag ik deze belofte me **toch toe-eigenen!** Dan mag ik toch verlangend vragen: Heer, geef dit ook **aan mij**. **Daar mag ik toch dorst naar** hebben! Eigenlijk raar als m'n woord je niet dorstig **maakt**.

Het is duidelijk uit vs. 39b dat deze belofte slaat op de tijd na Pinksteren. Sinds die tijd werkt de Geest als de Geest van Christus in zijn volgelingen op aarde. Het boek

Handelingen vertelt **hoe** dat ging en gaat. Ze **werden** vervuld **met de** Heilige Geest. Niet één keer, maar vele keren. **Steeds** maar weer werden **kerkleden die** Pinksteren meegemaakt hadden weer vervuld. En zij spraken vrijmoedig en **blijmoedig**, zonder angst. En ze leefden zo samen, dat **de wereld om hen heen** het opvallend **vond** (Hand 2 : 47). Stromen van levend water! Overvloed! Voor wie het maar horen wil. **Er is genoeg van die heerlijke drank.**

fxotisch?

Is dit een **beetje** vreemd? Misschien **voor** uw gevoel wel. Maar ik **geloof** toch maar wat **de Here Jezus zegt**: 'stromen van levend water **zullen vloeien** uit het **binnenste** van wie **geloof**'. Maar hoe blijkt het dat we deze belofte geloven? Toch ook doordat we hem **gebruiken in ons** gebed? Alleen als we verlangend vragen om **de** vervulling van zulke **beloften** gaat Hij **het** geven (Lucas 11 : 13; Matt. 7 : 7).

Soms heb ik het gevoel dat veel gereformeerden met een waterkraan genoeg nemen. Ze **vinden het mooi dat Jezus voor** onze zonden **gestorven is en** dat we vergeving **en eeuwig** leven hebben. Maar **&n**-ken ze wel eens **am &** stromen van levend water?

Bij een kraan blijven, terwijl er een exotische, levendmakende, **heerlijk** smakende drank te **krijgen is?! Is** dat niet vreemd? Leven we **mis-**schien toch teveel **voor onszelf?**

Geloof u dat de Here Jezus van u echt **een** bron van levend water kan en **wil maken voor uw** omgeving?

Ik moet eerlijk **zeggen dat ik dat ge-**loof **een** poosje kwijt **geweest** ben. Maar **ik** geloof nu weer **echt** wat de **Here Jezus** hier zegt **en ik bid, ver-**lang en dorst naar God. Dat kan de Here **ook** merken aan **mijn** bidden.

Bij u ook?

Jezus **zegt**: 'indien iemand dorst heeft, **kom** tot Mij!'. Er is hoop. Voor **dorstigen**.

Wegens vakantie
zal De Reformatie
een week
niet verschijnen

Nummer 42 zal D.V. verschijnen
op 22 juli 1995.

GEREFORMEERDE THEOLOGIE TUSSEN VERSTARRING EN VERWARRING

A.L.Th. de Bruijne

Achtergronden
Leerprestaties

Gereformeerde theologen hebben u nodig. Van buitenaf dreigt de verwarring van moderne theologie. Van binnenuit komt het gevaar van verstarring. Om gereformeerd en vitaal te blijven, heeft de theologie de gemeente nodig. Hoe meer deze een levende geloofsgemeenschap rondom de Bijbel is, des te gezonder de theologie. Deze visie kwam naar voren tijdens een internationaal congres van gereformeerde theologen, dat ruim een jaar geleden in Noordwijkerhout plaatsvond. Het kende ongeveer 100 deelnemers uit 18 landen. Via hen waren 26 theologische instituten vertegenwoordigd. Eind 1994 verscheen een bundel met de belangrijkste referaten en co-referaten van dat congres.¹ Via die bundel wil ik u iets vertellen over wat daar aan de orde was, al was het alleen maar om uw voorbede te stimuleren.

Nog vitaal voor haar leeftijd?

Het congres ema | was: de vitaliteit van de gereformeerde theologie. Nu noemen wij iemand pas vitaal als wij dat niet verwacht hadden. Van een sterke jonge vent zegt niemand: wat is hij toch vitaal. Maar van een hoogbejaarde dame die nog volop actief is, hoor je dat vaker. Ook de gereformeerde theologie is zo'n oude dame. Ze gaat al bijna vier eeuwen mee. Velen beweren dat ze dus haar tijd wel gehad heeft. Ook als gereformeerde theoloog zelf kun je je aanvechtingen hebben. In sommige landen sta je bovendien erg geïsoleerd. Dan is het eerlijk om de vraag onder ogen te zien hoe vitaal de gereformeerde theologie nog is. Dat

kan uitlopen op een getuigenis naar buiten, en een bemoediging naar binnen. Het kan ook betekenen dat je af en toe vol schaamte in de spiegel kijkt, en je geconfronteerd weet met nieuwe uitdagingen. Het congres veroorzaakte al deze effecten. Ze spreken ook uit dit boek. Vier referaten, elk vergezeld van een co-referaat, vormden samen de vitaliteitstest voor de gereformeerde theologie. Ze gingen over: de dogmatiek, de uitleg van de Bijbel, de relatie theologie en gemeente, en de plaats van de theologie in de moderne samenleving. Om in het beeld van de oude dame te blijven: de vitaliteitstest betrof haar 'leer'-prestaties, haar leesvaardigheid, haar familie-betrekkingen, en haar maatschappelijke waarde.

Professor Gaffin van het Westminster Theological Seminary in de Verenigde Staten testte de gereformeerde theologie op het punt van haar omgang met de leer.

Gereformeerde dogmatiek moet volgens hem ten diepste uiting van de Schrift zijn. Paulus roept in 1 Kor. 4 : 6 op om niet uit te gaan boven hetgeen geschreven staat.

Wel geldt de uitspraak uit de Westminster Confessie, dat niet alleen wat de Schrift direct zegt, maar ook wat langs een goede en noodzakelijke weg uit de Schrift kan worden afgeleid, gezien moet worden als Gods openbaring.

Gaffin wil de dogmatiek heilshistorisch opzetten. Al vrij gauw na de Reformatie kreeg de dogmatiek een verstandelijke, ook wel 'scholastisch' genoemde, trek. Het menselijk verstand bepaalde in welke samenhang thema's aan de orde kwamen. Daardoor ging soms de samenhang van de Schrift zelf verloren. Bijbelteksten functioneerden dan als losse bewijsplaatsen bij leerstukken. Een voorbeeld daarvan is het ontstaan van een apart leerstuk over Gods eeuwige besluiten. In de Bijbel zelf kom je deze niet geïsoleerd van de concrete geschiedenis tegen.

Gaffin typeert de samenhang die de Bijbel zelf aanreikt als heilshistorisch. Hij vergelijkt de heilshistorie met een groot epos, waarin zich verschillende thema's ontwikkelen. Het is nu de taak van de dogmatiek om van die thema's de 'plot' te analyseren. Markeringspunten in die heilshistorie zijn schepping, zondeval en verlossing. Die vormen daarom de passende samenhang voor de gereformeerde dogmatiek. Daarbij ziet Gaffin in die 'verlossing' een spanning tussen wat al gegeven is in Christus en wat nog komt aan het eind van de geschie-

denis. Meer oog voor deze spanning tussen het 'alreeds' en het 'nog niet' is volgens hem ook weinig inhoudelijk belangrijk. Bij sommige onderwerpen **komt** nu te weinig het 'alreeds' uit. Zo is de gereformeerde theologie te zuinig over de **mogelijkheden** van heiliging en groei naar volmaaktheid in dit leven. Aan de **andere** kant **benadrukt** de leer van de rechtvaardiging te weinig het 'nog niet'. Door de strijd met Rome ligt het accent op het heden, terwijl rechtvaardiging in de Schrift nauw verbonden is aan het laatste oordeel.

De **kern** van Gaffins betoog is zijn opvatting dat al in de Bijbel zelf theologie voorkomt. **Paulus'** brieven bevatten bijvoorbeeld een **gezaghebbende** theologische verwerking van het evangelie van Christus. Door daarop voort te bouwen kunnen wij onze theologie een **bijbelser** kader geven. De gereformeerde dogmatiek overwint haar verstandelijke (scholastische) zwakheden als zij al in de Bijbel theologie durft te **zien**.

Geloof

Op Gaffins referaat reageerde professor Maris uit Apeldoorn. Hij waarschuwt voor te **grootse** verwachtingen van zo'n **heilshistorische** opzet van de **dogmatiek**. Spanning rond de plaats van het **menselijk** verstand in de **dogmatiek** is onvermijdelijk. Wij Ieren zo **tekens** weer bij het **geloof** te **beginnen**. Maris noemt de verhouding tot de filosofie vandaag de **kernvraag** voor de **gereformeerde** dogmatiek. **Hij** wijst bijvoorbeeld op een **probleem** bij de **genoemde uitspraak** van de Westminster Confessie. Welke afleiding uit de Schrift is 'goed en noodzakelijk'. Het **menselijk** verstand en de **logica** zijn **toch** niet **neutraal** en **zuiver**?

Zelf vind ik het terecht dat Gaffin zoekt naar een schriftuurlijke samenhang **binnen** de dogmatiek en daarbij een historisch perspectief kiest. Op dat punt is nog veel vernieuwing nodig en mogelijk. Zwak vind ik het **echter** dat hij blijft staan bij een nieuw **ordeningsprincipe**: de **heilshistorie** en dan **ook** nog **in** drie kernen samengevat. Ook daarmee forceer je bijbelse samenhan-

gen. In ieder geval is de typering die K, Schilder gaf van de apostolische geloofsbelijdenis al evenwichtiger: trinitarisch-historisch. Naast een historische **ordering** komt **die** vanuit de kennis van de drieënige God.

Leesvaardigheid

De tweede **vitaliteits-test** voor de oude dame 'gereformeerde theologie', werd **uitgevoerd** door professor J. van Bruggen uit **Kampen**. **Hij vraagt** hoe de **gereformeerde erkenning** van het **gezag** van de Schrift belangrijk is voor de uitleg en het gebruik ervan. Voor dat doel vindt hij het 'sola scriptura' (de Schrift **alleen**) van de Reformatie onvoldoende. De Schrift wijst de weg als een **staf**, niet als een kompas. Met een kompas kun je het zelf **uitzoeken**. Een staf **komt** pas tot haar recht in de hand van een herder. **Omdat** de **rooms-katholieke kerk** leiders deze staf niet goed gebruiken, moesten de Reformatoren zich terugtrekken op het 'sola scriptura'. Maar los van die **strijdsituatie** kent die **kus** beperkingen. **'De Schrift alleen'** **glijdt** zomaar af naar 'alleen met de Schrift'.

Om de Bijbel **goed** te **gebruiken** moeten we ook de Bijbel zelf goed typeren. **Van Bruggen** **bespreken** keke van die typering, **zowel** uit **links-moderne** als uit **rechts-orthodoxe** hoek. Vrijwel alle geeft hij een zeker recht, maar hij ziet ze ontspreken zodra ze een totaal-typering van de Bijbel willen geven. Daarbij is de ontsporing naar links wel veel schadelijker.

Als orthodoxe totaal-typeringen van de Schrift wijst hij af de termen: **mechanische** inspiratie, verbaal inspiratie, foutloosheid, boek van Israël, en boek van het verbond. Verder **bestrijdt** hij de stelling dat de Schrift voor elk terrein van het leven beginselen levert. De **gewraakte** moderne **totaal-typeringen** zijn: de Bijbel is een **menselijk** boek, staat vol fouten, is tijdbonden, en vormt een stuk vroeg-christelijke literatuur.

Tenslotte geeft Van Bruggen enkele **richtlijnen** voor goed bijbelgebruik. Gereformeerde **theologen** moeten niet van twee walletjes eten, dus geen methoden **binnen**-

smokkelen die oorspronkelijk **schriftkritisch** waren. Je **kunt** het brood van de Bijbel niet eten met het mes van de duivel. Ook moet je oppassen dat **confessionele**, traditionele of andere kaders een zorgvuldige luisterhouding niet in de **weg** **zitten**. Je moet onbevange **openstaan** voor de veelzijdigheid in de Schrift. Verder kun je de Bijbel alleen goed gebruiken binnen de **gemeenschap** der heiligen. Tenslotte moet de theoloog zelf buigen voor het gezag van God.

Geharnast

Tegenover Van Bruggen pleit professor Wells uit Aix-en-Provence (Frankrijk) **juist** voor het 'sola scriptura'. Zonder het 'sola' (de Schrift **alleen**) **valt** volgens hem **uiteindelijk** het Schriftgezag. Bovendien vindt hij het wel **van praktisch belang** in de **omgang** met de **Schrift**. 'Sola scriptura' leidt er bijvoorbeeld toe dat de Schrift zichzelf mag uitleggen. Het bewaart je ervoor bepaalde teksten eigenzinnig op te vatten, los van of in **strijd met het grote geheel**. Wells sluit zijn geharnast betoog af met de uitspraak dat onze knieën **moeten** buigen voor het **sola scriptura**, een **duidelijke** zinspeling op Van Bruggens slot.

Waardevol bij Van Bruggen vind ik, dat **hij** het **gebruik** van de **Bijbel** een plaats geeft **binnen** de gemeente en niet los van de wijsheid **voor** het leven **in Gods schepping**, die de Heilige Geest op het gebed wil geven. Ook laat hij zien hoe in de nadruk op de Bijbel **sinds** de Reformatie eenzijdigheden dreigen: zowel in de visie op als in het gebruik van de **Bijbel**. Jammer is dat Wells daarop niet ingaat. Anderzijds heeft Wells mij er **wel** van overtuigd dat **Van Bruggen** te weinig oog heeft toont voor de blijvende en ook **praktische waarde** van het 'sola scriptura' en **voor** bepaalde risico's **wanneer** je dat relativeert.

Familiebetrekkingen

Professor Janker uit Stellenbosch in Zuid-Afrika onderzocht hoe **veel** de **relatie** van de **gereformeerde** theologie tot haar familie, de **ge**-

meente, is.

Theologie en gemeente hebben elkaar nodig. De theologie moet starten in het geloof van de gemeente. Zij moet niet anders willen dan de gemeente dienen in haar roeping in de wereld.

De identiteit van de gemeente hangt niet af van de theologie, maar is gegeven in de gemeenschap met Christus. De theologie moet deze identiteit alleen maar verhelderen. Jonker vult dat in door met enkele trefwoorden de gereformeerde spiritualiteit te typeren: respect voor Gods soevereiniteit en genade, gehoorzaamheid, oog voor het Oude Testament, de universele betekenis van Christus, levensheiliging.

in de tijd na de Reformatie bestond deze gezonde wisselwerking tussen theologie en gemeente. Calvijns inzichten werden geboren temidden van zijn praktische kerkelijke werk. Gewone gemeenteleden waren theologisch bij en in staat om zelfstandig te oordelen.

Na de verslapping tijdens de gereformeerde scholastiek maakte de Verlichting aan deze samenhang een eind. Theologie paste zich aan aan de nieuwe wetenschappelijke codes en werd een academisch bedrijf. Inhoudelijk verwijderde zij zich van Gods Woord. Parallel aan die ontwikkeling verloren veel kerken hun confessionele theologische identiteit. Zij zoeken nu een nieuwe identiteit via bijvoorbeeld liturgie, politieke prediking, charismatische tendenzen, psychotherapie of oosterse mystiek.

Volgens Jonker moeten wij weer aansluiten bij de Reformatie. De huidige postmoderne trend, die afstand neemt van de Verlichting, biedt nieuwe kansen voor de theologie. Jonker wil, in navolging van anderen vandaag, de gemeente zien als interpretatieve gemeenschap. Wij hebben elkaar nodig om de Bijbel toe te passen in een nieuwe tijd. De theologie moet niet academisch neutraal willen zijn, maar de kerk daarbij dienen. Om dat weer te leren, heeft zij zelf het leven & geloof van de gemeente nodig.

Corvee

Professor Graham uit Edinburgh in

Schotland is het mei Jonkereens. Hij vindt hem wel te abstract en vult hem aan met hoekige Schotse duidelijkheid. De gemeente moet haar theologen concreet laten weten wat zij van hen verwacht. Onze oude dame krijgt binnen de familie welomlijnde corvee-taken. De theoloog moet erop letten dat zijn begin-houding tegenover Gods Woord niet die van de onderzoeker is, met de vette klui van een interessant object voor zich. Hij is gewoon een zondaar, door zijn rechter aangesproken, diep verlegen om redding. Niet de theologie is wel of niet vitaal, maar de theoloog zelf. Ook inhoudelijk is Graham concreet. Theologen moeten vandaag dringend duidelijk maken dat de kerk er niet op moet rekenen dat zij in de wereld gewenst is. Verder moeten zij concreet spreken over de zichtbare ware kerk, en gemeentelieden toerusten om confessioneel trouw te blijven.

Waardevol bij Jonker en nog sterker bij Graham vind ik de nadruk op de gelovende gemeente als de passende context voor gereformeerde theologen, en daarmee ook op hun dienstbare plaats. Jammer is echter dat daarmee niet het probleem is opgelost hoe deze theologie in het midden van de gemeente zich verhoudt tot de algemene wetenschapspraktijk en -theorie, mals deze zich sinds de Verlichting heeft ontwikkeld en waar gemeentelieden van profiteren of soms in werkzaam zijn. Als wij in die vraag niet verder komen, leidt de bepleitte 'theologie in het midden van de gemeente' tot verwetenschappelijke gemeenteleden, of tot een onwetenschappelijke theologie.

Maatschappelijk nut

Professor Son uit Seoul in Korea voert de laatste vitaliteitstest uit voor de gereformeerde theologie. Wat is zijn waard in de moderne samenleving?

Son typeert eerst de moderne samenleving. Daarna concentreert hij zich op de problematiek van menselijk lijden. Gezien de moderne mogelijkheden zou je verwachten dat dit lijden is verminderd. Veel lijdenden door natuurlijke oorzaken, zo-

als ziekten, zou weg te nemen zijn. Toch dringt het lijden zich sterker op dan ooit. Son stelt dat vrijwel al dit lijden ontstaat of blijft als gevolg van menselijke verantwoordelijkheid. Hij noemt bijvoorbeeld ziekten of natuurrampen als gevolg van milieuvervuiling, maar wijst vooral op de samenhang tussen welvaart bij een minderheid tegenover de armoede bij de meerderheid van de wereldbevolking. Christenen hebben de roeping aan lijdende mensen het evangelie te verkondigen, maar ook daadwerkelijk naar hen om te zien. De kerk moet genezend willen inwerken op de structuren van de samenleving. Dat kan alleen als wij bereid zijn tot soberheid, als vrijwillige zelfverloochening uit liefde tot de naaste. Son vertelt dat 52% van alle christenen in de wereld in overvloed leeft, terwijl 35% er relatief gezien niet slecht voorstaat. Slechts 13% kent absolute armoede. Gezien het totale inkomen van de rijkere christenen kunnen wij samen bij een sobere levenshouding het meeste lijden van de wereldbevolking terugdringen. Wij missen echter geloof en zelfverloochening. Daardoor heeft de kerk in de huidige wereld haar profetisch gezag verloren.

Mag je dan niet van Gods scheping genieten? Zeker, zegt Son, maar wijst vervolgens op Christus en Paulus die van hun rechten vrijwillig afzagen terwille van God en de naaste. Is het geen idealisme en zullen christenen daadwerkelijk de structuren van de wereld veranderen? Waarschijnlijk niet, zegt Son, maar net als de profeten van het Oude Testament zullen we ook moeten volhouden als er geen resultaat ligt. God zegent dat.

Wat heeft deze indringende boodschap nu met gereformeerde theologie te maken? Son grijpt juist bij de kernpunten van zijn betoog terug op het brongebied van de gereformeerde theologie. Calvijns Reformatie verbond aan het eerherstel voor de prediking de diakonale sociale bewogenheid van de gemeente. En dat niet als een vorm van liefdadigheid, maar als een bijdrage tot een structurele hervorming van de samenleving. Bovendien leerden Calvijn en de vroege calvi-

nisten de tegenwoordige wereld dankbaar maar **tegelijk** sober te gebruiken.

Ontmaskering

Op Son haakt T.C. Rabali in, die doceert aan een bijbelschool in Sibasa, Zuid-Afrika. Hij sluit zich aan bij **Son**, maar waarschuwt wel voor het risico dat de tegenstelling rijk-arm samenvalt met **slecht**-goed. Rijken hoeven niet per definitie **arm** te worden, en **armen** zijn door hun lijden niet **heilig**. Verder plaatst hij het lijden in het perspectief van het **komende** koninkrijk. Daarnaast geeft hij concrete richtlijnen om Sons **principe** toe te passen.

Bij de bijdragen van Son en Rabali durf ik het woord 'waardevol' niet te gebruiken. Daarvoor zijn deze te existentieel en treffen ze ons (**mi**-j althans) teveel op een **zwakke** plek. Met name raakte mij Sons vlijmscherpe ontmaskering van een van onze standaard-tegenwerpingen **tegen pleidooien** om in te leveren vanwege de nood van de naaste: 'je **mag** toch **ook** genieten'. In een ethiek **waarin** de navolging van Christus het **kader vormt**; is zo'n overweging **niet** voldoende. Het voorbeeld van **Christus** en **zijn** apostelen leert ons zelfverloochening. Echte zelfverloochening ontstaat niet bij wat je niet hebt en niet **mag**, maar juist bij wat je hebt en wat je recht is. Je ziet daarvan vrijwillig af **terwille** van Christus' koninkrijk. **Sommige** woorden vragen niet om beschouwingen, maar **om** verootmoedigingen **gehoorzaam**-heid...

Fitnessoefening 1

Ik ben in het bovenstaande niet diepgaand op de bijdragen ingegaan. Dat wordt gauw te technisch. Wel wil ik nu vragen wat de gereformeerde theologie moet **doen** om haar **vitaliteit** te behouden, welke geestelijke oefeningen zijn daarvoor **nodig**?

Dr. K. Veling, een van de initiatiefnemers en ook **president** van het congres, schreef een **inleidend** hoofdstuk waarin hij een evaluatie geeft. Hij laat in **twee** punten het verschil zien tussen gereformeerde

en andere theologie. Volgens andere **spreekt** en handelt God in onze **werkelijkheid** niet direct, maar alleen 'verscholen' achter bijvoorbeeld mensen. Bovendien **aan**-vaardt de theologische wetenschap **alleen** rationele criteria. De gereformeerde theologie laat zich leiden door het **geloof**. In de Schrift spreekt God wel direct. Toch schaar **Veling** juist deze **twee** punten ook onder de vragen waarin wij, blijkens het congres, nog verder moeten komen. Wat zijn de consequenties van het **feit** dat Gods Woord via **mensen** **gesproken** is? En wat is precies de **taak** van de theologie? **Daarnaast** wijst hij erop dat verdere bezinning nodig bleek op de plaats van de **kerk** in de wereld.

Zelf zie ik vanuit het congres nog enkele uitdagingen. **Het** valt me op dat **gereformeerde** theologen verschillen in de **vraag** of je gebruik kunt maken van modern-theologische methoden en inzichten. **Van** Bruggen typeert deze als het 'mes van de duivel', terwijl Gaffin **zijn** acceptatie van 'theologie' in de Bijbel verdedigt met de opmerking **dat het verkeerde gebruik het goede** niet opheft. Vanuit andere wetenschappen **met** meerdere richtingen, ben ik geneigd Gaffin gelijk te geven. Anderzijds **ben** ik als leerling van **Van** Bruggen allergisch gemaakt voor de **zogenaamde** spanning **tussen** 'alreeds' en 'nog niet', waarmee Gaffin werkt. Dat model stamt uit moderne kring en **doet vaak** geen recht aan de **Bijbel**. **Geeft** dus de praktijk **Van** Bruggen **gelijk**? Om zulke methodologische vragen echt te kunnen aanpakken heeft de gereformeerde theologie actuele wetenschaps-theoretische bezinning nodig.

Fitnessoefening 2

Daarom **stan** ik helemaal in met **Maris**, als deze de verhouding tot de filosofie **ziet** als **een** van de kernproblemen voor **& gereformeerde** theologie vandaag. Volgens mij is het een **illusie** dat wij in de **dogmatiek** ooit zuiver recht doen aan de samenhangen van de **Schrift**. Onbewust werkt **ieder** vanuit gangbare overtuigingen of denkvormen. Dat **geeft** elke tijd zwakheden **en** moge-

lijkheden. Bewuste **bezigging** daarop is beter dan onbewuste **beïnvloeding**. Daarom vind ik het gebruikelijke negatieve oordeel over de gereformeerde **scholastiek** onhistorisch. Deze is **weliswaar** nu verouderd, **maar** was in haar context **vitaal**, zoals de Reformatoren in hun tijd.

Daarom moet de filosofie ook niet alleen helpen om verkeerde invloeden te ontmaskeren. **Zij** kan een positieve **bijdrage** leveren: de gereformeerde theologie van haar eigen denkvormen bewust maken om daarin een eigentijdse en **verantwoorde** weg te zoeken. Een voorbeeld dat de noodzaak hiervan laat zien, levert **Van** **Bruggen**. Terecht waarschuwt hij **ervoor** de Bijbel te vangen in **vooropgezette** uniforme kaders, **maar** te **gemakkelijk** passeert hij de vraag **of** zijn 'onbevangen' opstaan voor de **Schrift** niet eveneens bepaalde kaders meebrengt, maar dan verzwegen.

Vervolgens moet de vraag gesteld worden wat theologie is. Wat **bedoelt** Gaffin bijvoorbeeld als hij zegt dat al in het Nieuwe Testament 'theologie' voorkomt? **Wezenlijk** is het inzicht dat Christus' leer niet zozeer uit het Nieuwe Testament is ontstaan, maar aan het Nieuwe Testament voorafging. Het onderwijs van Christus en zijn apostelen bestond al. Het Nieuwe Testament biedt vaak een eerste uitwerking en **concretisering** van die leer op de praktische en historische situatie van de **apostolische** kerk. Deze eerste '**contextualisaties**' van de leer van **Christus** horen bij de geïnspireerde Schrift.

Terecht heeft **Gaffin** kritiek op een gangbare visie, zoals die uitkomt in een **beeld** van Abraham **Kuyper**. Die **zegt** dat de Schrift als het **ruwe** erts is waaruit de **kerk** het goud **van** de leer moet winnen. Ik zou zelf zeggen: Dat goud **van de leer** **bestond** voor een belangrijk deel al **voor** het Nieuwe Testament er was. De Geest **ordende** en smeedde het al tot **sieraden**. Het Nieuwe Testament **laat** ons veel van deze sieraden zien zoals ze door de **apostolische** kerk daadwerkelijk gedragen werden of moesten worden. Inderdaad is dat inzicht **belangrijk** voor onze kerkelijke en theologische roeping om **ook** vandaag het **sie-**

raad van de christelijke leer met overtuigingskracht te dragen. Maar is die 'theologie' van toen hetzelfde als de later in de geschiedenis opgekomen theologische wetenschap?

De slag tegen de veroudering

Wat is de uitslag van de vitaliteits-test voor de gereformeerde theologie? Veling zegt dat het congres overtuigd was van die vitaliteit, maar dat je deze ook praktisch moet bewijzen. Hij wijst dan een weg tussen behoudzucht en ongereformeerde vernieuwing, dus tussen verstarring en verwarring. Nu eindigde het congres in een soort verwarring. Een slotverklaring bleek niet mogelijk. Veling wijt dat terecht aan de tijdsdruk. Toch had ik de indruk dat er ook inhoudelijk te veel knelpunten waren om tot een uitgewerkte verklaring te komen. Bijvoorbeeld rond de Schrift, maar ook over de vraag hoe praktisch de gereformeerde theologie is. Aan die verwarring til ik echter niet zwaar. Zij ontstond gedeeltelijk doordat verschillende referenten de moed toonden om aanzetten te geven tot echte vernieuwing. Daarmee bewijs je juist vitaliteit. Aan de andere kant roept een eerste congres dat zo eindigt om een vervolg. Ik hoop dat God de plannen om in 1997 een tweede congres te organiseren, zegent.

Wel leg ik de vinger bij een risico. Verschillende bijdragen stemmen op dit punt overeen, dat ze het brongebied van de gereformeerde theologie nauwelijks ter discussie stellen. De vitaliteit kwam in die visie onder druk door de gereformeerde scholastiek, terwijl zij weer opbloeit als we teruggaan naar de oorsprongen van de Reformatie. Alleen Van Bruggen kijkt van enige afstand naar een grondbeginsel van de Reformatie, namelijk het 'sola scriptura'. Maar hoe waardevol een terugkeer naar de Reformatie ook is, wij zullen die moed vaker moeten opbrengen. Ook de Reformatie blijkt al meer een historische periode met mogelijkheden en beperkingen. Nieuwere Calvin-biografieën zet-

ten aspecten van zijn werk duidelijker in het raam van zijn tijd. Ook liturgisch en rond kerkelijke functies en structuren is er meer en soms ook wat anders te zeggen dan de Reformatie deed. Vitaal is de gereformeerde theologie als zij ook kritisch durft omgaan met de erfenis van de Reformatie.

W.H. Velema, die als vice-president het congres besloot, wijzen erop dat de vitaliteit van de gereformeerde theologie die van het Woord van God zelf moet zijn. Gaffin beroept zich op Heb. 4, dat het woord levend (vitaal) en krachtig noemt. Dat woord blijft eeuwig en veroudert dus niet. Dat verlost van een dreigende krampachtigheid. Zonder deze vrijheid in gebondenheid aan het Woord wordt de gereformeerde theologie een steeds oudere dame, die al meer moeite zal moeten doen om haar vitaliteit te bewijzen. Op een gegeven moment verliezen zulke oudere dames hun geloofwaardigheid. Wie tussen verstarring en verwarring Christus' leven? Woord volgt in de gang door de geschiedenis, blijft altijd jong.

Blijvend vitaal

Daarom is de gereformeerde theologie voor haar belangrijkste vitaliteits-oefening aangewezen op de gemeente. De theoloog moet persoonlijk ootmoedig buigen voor God en zijn Woord. Hij moet het verstaan en toepassen in eigentijdse navolging van Christus, in zelfverloochening. Waar zou een theoloog dat anders leren dan in een gemeente die deze godsvrucht oefent? Daarom vroeg ik uw aandacht voor het congres en de bundel. Deze is in het Engels geschreven, wat voor sommige lezers misschien een barrière is. Maar steeds meerderen onder ons hebben persoonlijk of als gemeente Engelstalige contacten, die wellicht ook theologisch geïnteresseerd zijn. Zo'n boek kun je mraden of cadeau geven. En als je wel Engels kunt lezen; het is geen moeilijk geschreven boek. Maar ai w u u met het boek niets doen, de les eruit is belangrijk. Theologen geven niet alleen leiding aan u. U moet ook richting geven aan hen. De leus 'de theologen

gingen voorop', vaak gebruikt om te laten zien hoe ergens de achteruitgang begon, is een halve waarheid. Theologen zijn eerst gevormd door de gemeente. Volgt die Christus? Waarom zou je in je voorbede niet ook de gereformeerde theologen opnemen, in binnen- en buitenland? Zij zoeken hun weg tussen verstarring en verwarring. Ze hebben u nodig.

¹ In dit artikel bespreek ik: J.M. Batteau, J.W. Maris, K. Veling (ed.), *The vitality of Reformed Theology. Proceedings of the International Theological Congress, June 20-24th 1994, Noordwijkerhout, The Netherlands*. Uitgeverij Kok, Kampen. Prijs: f 39,50.

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

- 1 ex.: f 3,35
- 2 ex.: f 6,70
- 3 ex.: f 8,65
- 4 ex.: j 10,60
- 5 ex.: j 12,55

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd,

CHRISTUSBEELDEN IN HEDENDAAGSE KUNST

J.M. de Jong

Zijn er nog kunstenaars die de moed hebben om Christus te belijden als hun Helland? Is zijn verlossingswerk terug te vinden in de beelden die ze scheppen? Nee, is het trieste antwoord, als we afgaan op de ruim vijftig kunstwerken die in de bovenzaal van Het Catharijneconvent te zien waren. Eeuwenlang hebben schilders, beeldhouwers en tekenaars geprobeerd de bijbelse boodschap zichtbaar te maken. Geboorte, leven en sterven, opstanding en hemelvaart van Christus waren de inspiratiebron.

Voor zover gebeurtenissen uit het Oude Testament en de geschiedenis van de kerk daarbij aansloten, werden die meegenomen in de themakeuze. Uit icoonen en glas-/n-loodfamen, uit beeldengroepen en olieverfschilderijen komt het Woord ons tegemoet.

Hedendaagse

De tentoonstelling 'Jezus is boos' in Het Catharijneconvent liet het tegenovergestelde zien. Geen aansluiting bij de bijbelse boodschap maar afstand, kritiek en verzet. Het museum, opgezet om de geschiedenis van het christendom in ons land zichtbaar te maken, heeft zich aan moderne kunst gewaagd. Onder het motto 'Het beeld van Christus in de hedendaagse kunst' waren er 54 werken te Pen: schilderijen, beelden, tekeningen, assemblages, grafiek en foto's. 45 bekende en minder bekende eigentijdse kunstenaars tekenden in de woorden van het museum – 'hoe zij zijn omgegaan met de figuur van Christus.

Sommige voelen zich daarbij verwant met de christelijke geloofsinhoud; anderen staan er kritisch tegenover en nemen afstand'. De een kreeg wel een christelijke opvoeding, een ander in het geheel niet. Opmerkelijk is de stelligheid waarmee Het Catharijneconvent deze tentoonstelling als het beeld van Christus in de hedendaagse kunst presenteerde.

De meeste kunstwerken behoorden tot een onderdeel van de hedendaagse kunst, dat we met 'moderne kunst' kunnen aanduiden. Kenmerkende aspecten daarvan zijn het gebruik van uiterst expressieve technieken (vervorming, fel kleurgebruik, sterke contrasten), abstracte vormen en het bij elkaar voegen

van uiteenlopende objecten tot een geheel (assemblage). Daarnaast de bewuste keuze voor lelijke vormen, onbeholpen letters, knullige constructies en vele uitbeelding. Diverse werken bevatten herinneringen aan de traditionele christelijke beeldtaal, in de vorm van citaten van grote meesters of het opnemen van de heiligenbeelden.

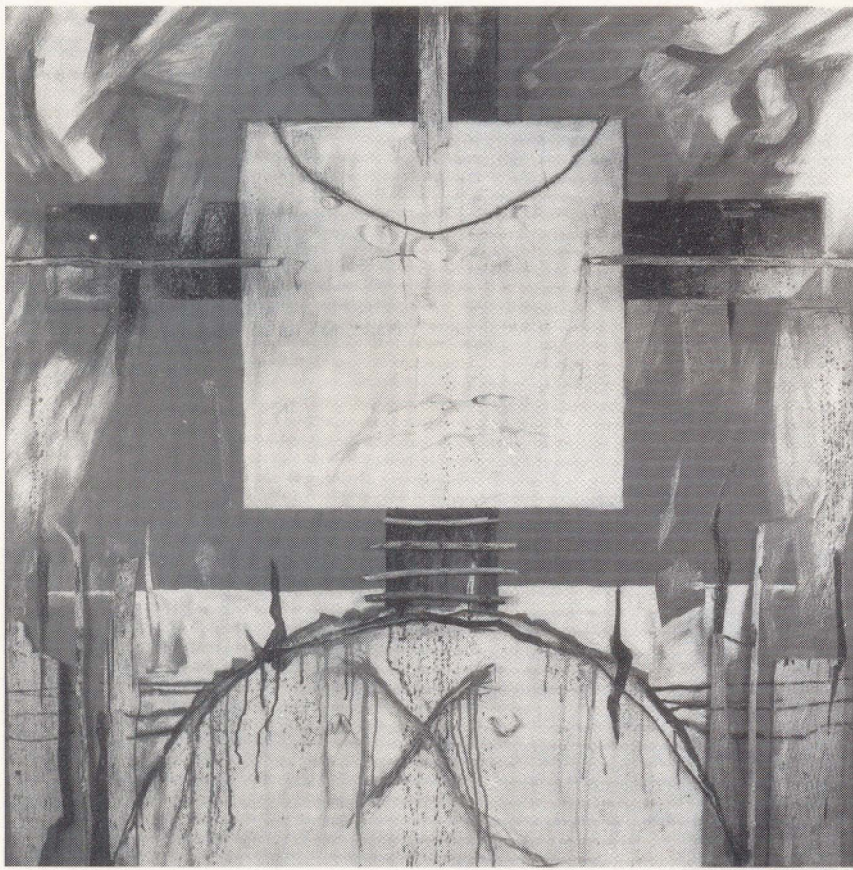
Twee opvallende voorbeelden

Een voorbeeld van een extreem maar ook aandachttrekkend werk op deze tentoonstelling was 'Koder Joden' van Henk ter

paneel van in het vierkant is symmetrisch opgebouwd en krijgt daardoor al een zekere wijding. Boven het midden bevindt zich een donkere bsvorm waarvoor een vierkant wit vlak is geplaatst. In eerste instantie roept dit herinneringen op aan een leeg doek op een schildersezel. Her en der zijn in het vlak wat vlekken en vormen aangebracht. Onderin de bovenkant van een groter wit vlak, alsof er nog een doek tegen de ezel aan staat. Hierop is meer geschilderd: twee rood-zwarte golvende cirkelbogen, waar de verf vanaf gedropen is. Links en rechts van zichzelf ma in de vuurrode achtergrond met de blauwe vlakjes. Alsof de ezel met de schilderijen aan de rand van een enorme vuurzee staat. Toch gaat het hier niet om het psychische of artistieke 'lijden van de kunstenaar'. In het centrale witte vlak zien we vaag de letters IHS (Grieks-Byzantijnse afkorting van

Henk fer Horst, *Koning der Joden* (1987). Olieverf en collage op masonite. 100 x 100 cm. Collectie kunstenaar.

de naam Jezus Christus). Het opgelijmde takje **rechts** lijkt wel een enorme spijker die in het **lichtbloedende** doek steekt. Wie langer blijft kijken zal steeds meer vage verwijzingen ontdekken naar christelijke symbolen. Het is **een soort** meditatie-schilderij waarbij de herinnering aan het lijden van **Christus** steeds even te voorschijn komt maar daarna weer weggedrukt wordt ten gunste van **alledaagse** tekens van verderf en herstel: vuur, oud hout, vlekken en rafeling ten **opzichte** van de **helderheid** en het evenwicht van het witte vierkant dat de dreiging van het **zwarte** kruis verzwakt.

Een groot contrast daarmee **vormt** de tekening van Paul Klemann: 'Crucifix in de **trein**'. De vormgeving is stijf en doet denken aan het werk van middelbare scholieren. In een in **grijzige** tinten gehouden treincoupé zien we een enorme **bruine** crucifix: een **gekruisigde Christusfiguur**. Het gevaarte vult de halve ruimte, maar niemand

heeft er erg in. Er zit zelfs een man lui uitgestrekt over de **benen** van de christusfiguur **heen** rustig z'n **krantje te lezen**, een bekertje **drinken** in de hand. Alles wijst erop dat zelfs de herinnering aan Christus' lijden hier **een** sta-in-de-weg is. Ondanks dat het beeld bloedt (er stroomt bloed uit de voeten naar de grond) heeft niemand **aandacht voor deze** symbolen van de verlossing. De kunstenaar probeert met deze en **soortgelijke** beelden af te rekenen met deze vorm van roomse **religieusiteit**. Heel **typerend** laai hij zo zien hoe niet **alleen** voor hem, **maar ook** voor heel veel anderen, **Christus** zelf en de symbolen die naar **Hem** verwijzen, hebben afgedaan.

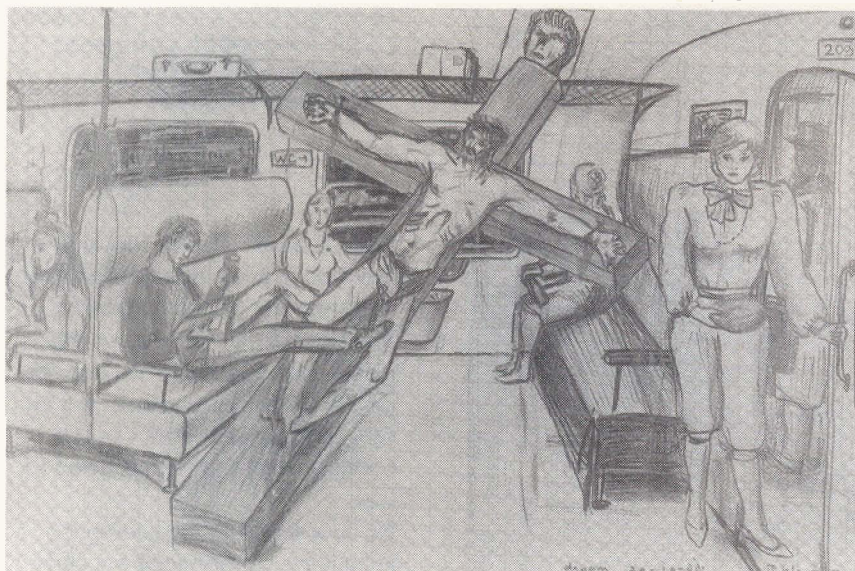
Christelijke kunst?

In de kranten en op de televisie is er nogal **wat aandacht** aan deze tentoonstelling besteed. Vooral de christelijke pers was uiterst kri-

tisch. Iemand schreef: 'met al je vezels voel je je in opstand komen bij **sommige** hier getoonde uitingen'. Vandaar **ook** dat **we op deze plaats niet al eerder aandacht** aan deze expositie hebben **geschonken**, wat bij veel **andere** presentaties van Het Catharijneconvent wel **het** geval was.

Nu de tentoonstelling **voorbij** is, kunnen we ons afvragen wat christenen en christen-kunstenaars met zo'n verzameling 'Jezus- beelden' moeten. Was deze expositie kenmerkend voor het niveau en het karakter van de hedendaagse christelijke kunst in Nederland? Uit de catalogus blijkt dat de samenstellers zeker serieus te werk zijn gegaan. Al te **kitscherige** of godslasterlijke werken **zijn** buiten beeld gebleven. Maar gezien de **aard** van hun keuze is hier toch geen sprake van christelijke **kunst**. Laat staan dat er enig zicht gegeven werd op de manieren waarop het beeld van Christus in het **werk** van hedendaagse christenen voorkomt. Het merendeel van de werken laat zien **hoe** men **zich** vergriipt aan de symbolen van het **christelijk** geloof en die gebruikt voor het **uitdragen** van een eigen, moderne en individualistische boodschap. **Dat** blijkt ook uit de **teksten** in de catalogus. F. de Lange constateert dat de Christus van de kerk **feitelijk** dood is, een lege metafoor is geworden. J. de Wal prijst de vervreemding die in de werken aanwezig is. Hij wijst erop dat deze kunstwerken **de** toeschouwer **willen** losmaken van **zijn** verstarde **kijk** op het religieuze om er iets nieuws voor in de plaats te stellen. Hij **constateert** dat nogal wat beelden raken aan **onverschilligheid** en **lastering**, **althoewel** ze ook een andere bedoeling hebben **dan** dat: 'kunstwerken die blasfemisch lijken, zijn in veel gevallen con-

Paul Klemann, *Crucifix in de trein* (1988). Tekening op papier. 33 x 28 cm. Collectie kunstenaar.

N.a.v. Regn. Steensma (red.), *Jezus is boos; het beeld van Christus in de hedendaagse kunst*, uitg. Boekencentrum, Zoetermeer 1995. De gelijknamige tentoonstelling in het Utrechtse Catharijneconvent werd gehouden van 7 april tot 18 juni 1995.

fronterend of grensverleggend beoeld. Wat een puritein heiligschennis vindt zal voor een vrijdenker vervreemdend zijn. Welke kunst is eigenlijk beschimpend genoeg om blasfemisch te zijn als men in staat is vervreemdende kunst als kerkelijke kunst te accepteren? We moeten vaststellen dat in deze opvatting de kunstenaar de vrijheid krijgt de 'lege metafoor' naar eigen goeddunken in te vullen. Normen voor beoordeling zijn er niet meer, behalve die van de

Er dan geen andere christelijke kunst in Nederland? Om in het woordgebruik van de catalogus te blijven: zijn er geen hedendaagse 'puriteinse' kunstwerken waarin het beeld van Christus werkelijk als symbool voor de verlossing aanwezig is? Deze vraag is enerzijds gericht aan het adres van Museum Het Catharijneconvent, dat met de tentoonstelling 'Jezus is boos' een eenzijdig beeld gaf. Anderzijds gaat deze vraag in de richting van positief-christelijke kunstenaars. Hoe speelt het beeld van Christus in hun werk een rol? Er zijn ongetwijfeld genoeg voorbeelden van illustratief werk in kinderbijbels of christelijke televisieprogramma's. Maar het is een veeg teken als iedere keer weer ter illustratie van de heilsmomenten, in kranten of tijdschriften de bekende voorstellingen

van Rembrandt, Gustave Doré of Isings staan afgedrukt. Wie waagt zich op hedendaagse wijze aan het bijbelse en inhoudsrijke beeld van Christus en neemt het daarmee op tegen de lege metaforen die Het Catharijneconvent liet zien?

STICHTING AFBOW

De stichting Afbouw te Kampen stelt zich ten doel de beoefening van de gereformeerde theologie te bevorderen door met name te helpen bij de financiering van proefschriften ten dienste van promoties aan de Universiteit te Kampen.

Voor haar inkomsten is de stichting geheel aangewezen op giften van meelevende kerkleden.

Inlichtingen worden graag gegeven door het bestuur:

C. Trimp (05202-14869),

B. Kamphuis (05202-26248) en

J.G. de Kimpe (05202-16384).

Giften, die fiscaal aftrekbaar zijn, worden graag ingewacht via bankrekeningno. 63.18.36.934.

ten name van Stichting Afbouw

p/a Hoefblad 4

8265 GM Kampen.

Postrekening van de Credit Lyonnais Bank te Kampen: 806552.

HOE VERDER MET DE DOMINEE?

M. te Velde

Soms gebeurt het dat een predikant in zijn werk niet goed functioneert. Als de kerken dat constateren, moeten ze zich afvragen: waar is het misge-gum? Manco's in de opleiding in Kampen, in de toelating door de classis, het ontbreken van bege-leiding en nascholing, het kan allemaal een rol spelen.

In dit artikel wil ik aangeven, hoe de kerken kun-nen werken aan verbetering op deze punten. En verder gaat het over het neerleggen van het ambt en het ontslag uit het ambt.

Het begint bij de opleiding

Werken aan het goed functioneren van dominees begint aan de oplei-ding hier in Kampen. In de loop van de jaren tachtig kwam er op dit gebied een langzame verandering op gang. Het onderwijs van de heer Hoekzema in de didactiek van de catechese (inclusief stage) was daar een belangrijke stap op een nieuwe weg. Ook de instelling van werkmiddagen over pastoraat onder leiding van dr. A.N. Hendriks waren een waardevolle stap naar meer praktijkgerichte vorming. En verder veranderden de samenle-ving en het onderwijs overal zo sterk, dat 'Kampen' daarop wel moest inspelen. Steeds sterker werd het besef, dat er méér prak-tijk-elementen moesten komen. In de herziening van de studie-op-zet sinds 1987 is dat gerealiseerd. Vroeger kon iemand bijvoorbeeld dominee worden nadat hij in de op-leiding niet meer dan twee preken en een preekschets had geleverd.

De laatste jaren leren de studenten het preekmaken veel meer in fasen en is de training dus veel intensie-ver. Je moet nu onderdelen als 'pre-ken' en 'catechiseren' met een 'vol-doende' afsluiten.

In januari 1995 hebben voor het eerst de vijfdejaars studenten een week meegedraaid met een domi-nee in een gemeente. Ze krijgen vóór hun eindexamen straks ook nog een periode van twee maanden praktijk-oriëntatie in een gemeente. Zo zijn er in de studie-nieuwe-stijl allerlei oefen- en leermomenten voor de praktijk van het predikants-werk. En ook speciale dagen voor bezinning op het ambt en op het ei-gen functioneren. In de toekomst worden die aspecten van de oplei-ding vertaald in een aparte 'aante-kening praktische vorming' op de Kamper doctoraal-bul. Een aante-kening die niemand automatisch krijgt!

Je mag er dus in de kerken op ver-trouwen dat er in Kampen hard ge-werkt wordt aan een goede, ook

Gemeente in opbouw

praktische voorbereiding op het werk. Als God het zegent zal dat een middel kunnen zijn om aan de kerken goed functionerende predi-kanten te geven. En om ook te be-vorderen, dat niet geschikte studen-ten een andere studie kiezen of een doctoraal-bulkrijgen zonder de aantekening praktische vorming.

Nascholing

Wij krijgen nog wel eens de vraag: 'kan onze dominee die nieuwe ele-menten in de Kamper opleiding als-nog krijgen?' Ten dek is dat hele-maal niet nodig. Je moet niet verge-ten, dat een flink deel van wat hier in Kampen aan praktische vorming wordt meegegeven voor de m-kanten al een gepasseerd stadium is. Maar er blijft toch vast wel het een en ander over, dat ook voor er-varen dominees nog de moeite waard is.

Mijns inziens kunnen predikanten vandaag de dag doorgaans niet zon-der periodieke bijscholing en na-scholing. Dat moet echt d i r zijn dan af en toe eens een dagje 'Kam-pen' of een conferentie in 'De Bron' in Oudleusen. Het is aan de kerken en de predikanten om in de-zen met initiatieven te komen.

Ons kerkverband werkt in dit soort zaken niet zo soepel. Want wie moet zulke dingen behartigen? Wil het op een synode komen, dan moe-ten er kerkeraden in actie komen. En de predikantenvereniging mis-schien. Die heeft wel geen kerk-rechtelijke status. Maar zouden ker-keraden naar een verzoek van die kant niet mogen luisteren?

Er moet wel wat gebeuren! De ker-ken m e n er op w e k wijze ook zelf voor zorgen dat voor zo'n zwa-re taak als het predikantschap ook

passende toerusting **wordt** gegeven. Daar moeten dan de **nodige** docenten onder ons voor worden 'uitgeroosterd'. Of zoiets aan de Theologische Universiteit wordt verbonden of in **een** Gereformeerd **Toerustingscentrum** wordt **ondergebracht**, **maakt niet veel** uit. Als het **werk** **maar** gebeurt.

Ik herinner hier even aan wat professor Trimp in De Reformatie van 9 september 1989 over dit onderwerp heeft geschreven. Dat was onder de titel 'Geen halve maatregelen'. Hij noemde toen o.a. het 'sabbatsjaar' dat **predikanten** in sommige landen **krijgen**; één keer per zeven jaar een **jaar lang** verlof om 'bij te **tanken**' door studie en **bezinging**.

Prof. Trimp stelde als variant voor onze situatie **voor**: **voor elke** predikant telkens na **drie** jaar recht op zo'n studieverlof van 1 april tot 31 augustus. En dat met het oog op de kwaliteit van het werk! Wie steeds maar moet uitdragen zonder ooit **flink** te kunnen bijtanken, raakt **h-mers** op den duur leeg.

We **zijn** intussen zes jaar verder. En wat **is er** gebeurd? Bij mijn weten niets. **Zip** wij in **onze** wijze van **samenwerken** in het kerkverband zo machteloos, dat dit soort goede en noodzakelijke dingen in geen jaren van de grond komt?¹

Probleem-situaties

Met **goede** opleiding en nascholing zijn we er niet. **Soms ontstaan er** zulke problemen, dat er zwaardere maatregelen **nodig** zijn. Boe pak je die aan?

Als er problemen ontstaan rond de predikant, is een goede analyse door **vertrouwde** en deskundige mensen altijd het eerste. **Dan** zou kunnen blijken, dat de mensen die de dominee 'afgekeurd' hebben, fout zitten. Dat ze onterechte eisen aan hem stellen en hem verkeerd **beoordelen**. Er is dan ernstig gesprek met **deze** gemeenteleden **nodig**. **Ernstig** en openhartig. **Om** aan te wijzen, **waar** het bij hen fout zit. En om **wat** er verkeerd is weg te ne-

men en zo de mensen weer samen met **hun** predikant in één spoor te **zetten**.

Het kan ook, dat **die** vertrouwde en deskundige mensen het oordeel van gemeenteleden of ook van de **kerkeraad** moeten toestemmen: dat de **predikant** niet goed functioneert. Er zijn dan vervolgens in grote lijnen twee wegen: Of de predikant moet worden geholpen een **betere** dominee te worden of **er** moet (na verloop van tijd) aan zijn dienst **een einde komen**. **Die twee mogelijkheden** wil ik elk **afzonderlijk** even **bespreken**.

Werken aan verbetering

Het kan zijn, dat een predikant naar eigen **gevoelen** en **naar** dat van zijn **kerkeraad** inderdaad **niet goed functioneert**. Zijn preken bijvoorbeeld **spreken de gemeente niet existentieel aan en voeden haar niet**. Of de catechisaties gaan slecht. Of in het pastoraat bouwt de **predikant** de mensen helemaal niet op. Of met zowel **preken** als catechisaties als **pastoraat** is het **mis**. **Hoe** moet je dan verder?

Daar zitten (kort gezegd) een **ge-loofs-kant** en een **praktijk-kant** aan. Het is van groot belang om op geloofs-niveau met deze **dingen** bezig te **zijn**. Er is bijvoorbeeld met de predikant pastoraal gesprek nodig. Het kan zijn, dat **hij wel** mogelijkheden heeft om een goede dominee te zijn, maar dat zijn **capaciteiten** niet tot **ontplooiing** komen doordat **hij** zich **niet inspannt**, of met **persoonlijke** problemen zit, of doordat hij zelf niet een **levende geloofs-band** met de Here heeft. **Dan** is er indringende pastorale zorg voor de **pastor** nodig.

Die zorg is ook **nodig**, als er bij de predikant wel een levend geloof is en een **hartelijke inzet**. Want je komt wel in de **mangel**, als je merkt dat je werk geen vrucht draagt, als de **kritiek** op je afkomt en mensen zich tegen je **keren**! Je zou misschien allang opgestapt zijn, als het maar met ere **kon** en als je **maar** wist **waar** je **heen** moest.

Maar behalve pastoraal gesprek daarover is **er** dan **vervolgens ook** werk aan de praktijk-kant te doen. Je moet in de **kerken** hulp zoeken van **kundige** en wijze **mensen**, die kunnen analyseren wat er mis is. En die dan advies en toerusting en **instructie** kunnen geven. Die je **kunnen** helpen aan training om de dingen beter te leren **doen**. Daar moeten een **kerkeraad** en een gemeente wat **voor** over **hebben**. Een aanvullende en **corrigerende** toerusting voor de predikant kost geduld en tijd en geld. Het **vraagt** ook meeleven en gebed. Een **positieve houding ook**, om christelijk en **loyaal** de dominee te blijven **respecteren**. Als God het geeft, dan zul je **straks des te beter** samen weer verder kunnen.

Neerleggen van het ambt

Het kan soms ook anders gaan. Als er geen **verbetering komt** of te **verwachten** is, dan zie ik geen **andere** weg dan dat de predikant van zijn ambt wordt ontheven. Dat laatste klinkt hard, dat weet ik. Maar dan moeten we samen **terug** naar de fundamenteën van het **schriftuurlijke** onderwijs over de ambten. Het ambt is er tot **opbouw** van de **gemeente**. De ambtsdrager mag geen molensteen zijn om de hals **van de gemeente**. Wanneer **zijn dienst** de gemeente geen voordeel en vrucht meer brengt, dan is het tot heil van de gemeente en **ook** van de man zelf, als er een einde aan **komt**.² **Dat** einde komt **er niet** zomaar. Artikel 15 van de **kerkorde** gaat over het neerleggen van het **ambt** door een predikant. Er staat, dat een **predikant** zich voor het leven aan de **kerkelijke dienst verbindt**. **Daarom** mag hij zijn **ambt** niet neerleggen. Dat is de **hoofregel**.

Predikant worden doe je niet op contract voor een paar jaar, omdat je het voor een pms wel **fijn werk** lijkt of omdat je het wel eens wilt **proberen**. **Deze dienst vraagt** volle **toewijding** en overgave van de hele mens, en dat levenslang. Zo krijgt de verkondiging van het eeuwige

evangelie een plaats in de sfeer van volle toewijding, reserve-loze dienst.

Maar er is een uitzondering. Zo-
maar weglopen kan een predikant
niet. Maar hij wordt ook niet a.h.w.
in de gevangenis van z'n ambt 'op-
gesloten' wat er ook maar gebeurt.
Hij kan in bijzondere gevallen ont-
heffing krijgen en 'overgaan tot
een andere levensstaat'. Zulk heen-
gaan van een predikant uit zijn
dienst moet wel met grote voorzich-
tigheid en zorgvuldigheid gebeu-
ren. Hij moet op wettige wijze ont-
slag krijgen, met medewerking van
de classis en de deputaten van de
particuliere synode.

Voor zulk ontslag moeten er 'ge-
wichtige redenen' zijn. In principe
heeft een predikant zich voor het le-
ven aan de kerk verbonden. Hij is
als het ware 'met de kerk ge-
trouwd'. Daar is allerlei moois
over te zeggen. Maar als het niet
gaat, als het echt niet gaat, dan is
het geen schande om ontheffing uit
het ambt te vragen.

Laten we zoiets niet verkeerd en
onbillijk beoordelen. Vaak wordt
het als bijzonder oneervol ervaren.
Dat is te begrijpen. Je hebt ervoor
gekozen om predikant te worden.
Je hebt er lang voor gestudeerd. En
je hebt het werk vaak ook met lief-
de gedaan. En waar moet je maat-
schappelijk gezien heen? Er zijn
geen banen genoeg voor afgestu-
deerde academici, zeker niet als ze
geen 28 of 33 meer zijn. Hoe kom
je dan aan je levensonderhoud?
Dat zijn allemaal remmende facto-
ren. Je zult je wel tien keer beden-
ken voordat je het ambt opgeeft. Je
voelt je dan immers mislukt. Toch
ben ik er van overtuigd dat het
soms een verantwoorde en zeer te
waarden stap is. Er is niets schan-
delijks aan.

Als je op de lange duur niet in staat
bent om het predikantswerk met
vrucht te doen, dan is het 'm o l-
ler' en christelijker om die te zware
taak neer te leggen dan dat je met
je onvermogen het werk van de He-
re in de gemeente blokkeert of be-
moedlijkt. Dienstknecht van Chris-

tus zijn betekent dán: terugtreden
en je ambt neerleggen.

Materiële voorzieningen

De kerken moeten zorgen, dat dit
ook op een eerlijk, manier kan ge-
beuren daar waar het nodig is. Op
dit moment is daar sociaal en finan-
cieel gezien m.i. onvoldoende voor
geregeld. Een predikant bouwt in
de jaren dat hij werkt in de kerk
geen pensioen op. Dat is vanwege
een bepaalde redenering over eme-
ritaats die we altijd gevolgd hebben.
Maar in de huidige situatie leidt dat
tot enorme problemen in geval van
een voortijdig beëindigen van het
predikantschap.

Bovendien hebben we geen afspra-
ken over wachtgeld, maatregelen
inzake omscholing, herplaatsing en
dergelijke. Zulke voorzieningen
zullen er m.i. wel moeten komen.
Hier zal een brug moeten worden
geslagen tussen besluitvorming in
het kerkverband en uitvoering in
bijv. de Vereniging Samenwerking
Emeritering.

We zullen immers niet door onvol-
doende financiële regelingen onze
predikanten indirect moeten dwin-
gen om altijd predikant te blijven.
Dat zou haast 'simonie' zijn, onei-
genlijke invloed van het geld op
het krijgen of houden van een ambt
(zie Hand. 8).

Ontslag uit het ambt

Het ging hiervóór over een predi-
kant die zelf de conclusie trekt, dat
hij het predikantswerk niet langer
kan doen. Het kan ook anders
gaan, nl. dat de predikant gewoon
door wil gaan, maar de kerkeraad
dat niet meer ziet zitten. Dat zijn
de pijnlijkste gevallen, maar ik wil
er toch maar eens iets over zeggen.
Onze kerkorde heeft in art. 14 een
bepaling over zulke situaties. Daar
staat, dat een kerkeraad een predi-
kant niet zomaar mag ontslaan van
zijn verbintenis aan de gemeente.
Daarvoor is de medewerking en
toestemming ('voorkennis en goed-
keuring') nodig van de zusterker-

ken, via de classis en de deputaten
van de particuliere synode.

Hier gaat het over *ongevraagd* ont-
slag, in de wandeling 'losmaking'
genoemd. Dat kan dan weer tweeër-
lei zijn. Het kan een ontslag wor-
&n alleen van die bepaalde ge-
mme, met een beroepbaarstelling
via de classis. Dan kan de W-
kant als hij bijv. binnen een jaar
een beroep krijgt, zijn werk voort-
zetten in een andere kerk. Het kan
ook een volledig ontslag zijn, waar-
bij de ambtsdienst helemaal eindigt.
In de commentaren op dit artikel
wordt er altijd op gewezen, dat de-
ze procedure gebruikt kan worden,
als de predikant niet meer met
stichting en vrucht in die bepaalde
gemeente kan werken. Als er geen
goede harmonie mogelijk blijkt tus-
sen predikant w gemeente of ker-
keraad. Of als er in het persoonlijk
leven of in het gezin van de predi-
kant iets is gebeurd, waardoor het
moeilijk wordt om in dezelfde ge-
meente verder te werken. Dit arti-
kel mag niet worden gebruikt om
bijvoorbeeld de tucht te omzeilen.
Het is duidelijk, dat een art. 14-si-
tuatie vaak veel moeite met zich
meebrengt. Vooral wanneer de pre-
dikant vindt dat hij best zou kun-
nen blijven. We mogen hier trou-
wens ook niet doen alsof de schuld
of de oorzaak van het vastlopen al-
leen bij de predikant ligt.

Toch is het goed, dat de kerken de-
ze mogelijkheid van ontslag heb-
ben. Een predikant kan over zich-
zelf en & situatie een verkeerd oor-
&el hebben. Dan is hij zelf het niet
die beslist wat goed is voor de ge-
meente. De gemeente is er niet om
de predikant maar de predikant is
er om de gemeente. Daarom heeft
de dominee geen 'vetorecht' in de-
ze zaak. Het is dan uiteindelijk de
kerkeraad die terwille van het heil
van de gemeente ingrijpt, geholpen
en gecontroleerd door de zusterker-
ken.

Maatregelen nemen

De kerken moeten uit het boven-
staande m.i. hun conclusies wek-

ken. Het is een zaak die onze hele kerkgemeenschap aangaat. Er zijn **verschillende maatregelen nodig** om de problematiek van predikanten met problemen te voorkomen en op te lossen.

1. Aan de opleiding: goede hulp voor de studenten bij het nadenken over hun geschiktheid voor het predikantschap. Praktische elementen in de opleiding waarvoor capaciteiten en vaardigheden getoetst worden. Bewaking van de toets-momenten in de opleiding (zowel de theoretische als de praktische) tegen al te grote toegeeflijkheid. Beoordeling op diverse momenten in de opleiding en een goede toetsing aan het eind. Aan deze dingen wordt in Kampen de laatste jaren gewerkt.

2. De kerken moeten zorgen voor een verbeterde en doeltreffende toetsing van kandidaten, voorafgaande aan het beroepbaar stellen. De inrichting van de examens en de uitvoering daarvan mag niet zo zijn, dat het feitelijk een herhaald theorie-examen is. Waarvoor je moeilijk zakken kunt, Een eigen oordeel van de kerkelijke vergaderingen náást de beoordeling door de docenten in Kampen blijft ook in de nieuwe situatie z'n waarde houden².

Maar het zou daarin dan vooral om twee dingen moeten gaan. In de eerste plaats: hebben we hier een godvrezende broeder, die goed geestelijk gemotiveerd is? Die met liefde, met geestelijk inzicht en geest-kracht de gemeente kan dienen? In de tweede plaats: is hij een betrouwbare 'gereformeerde vent', die op de vragen en uitdagingen van de praktijk Schriftuurlijk en doeltreffend reageren kan?

Zulke dingen toets je niet met een 'overhoring' over bestudeerde hoofdstukken uit beken, die een doublure is van wat er in

Kampen gebeurt. Er is uitvoerig en diepgaand persoonlijk gesprek nodig. Daarnaast ook nog andere toets-vormen. Kortom, er moet gewerkt worden aan een herziening van de kerkelijke examens.

3. Er zijn kerken in de wereld waar een afgestudeerde kandidaat pas zelfstandig in een gemeente gaat functioneren nadat hij eerst een jaar als hulpprediker onder toezicht van een ervaren predikant heeft gewerkt. Zulke opties moeten we niet bij voorbaat onmogelijk verklaren.

4. De kerken zouden in ieder geval op korte termijn een vaste begeleiding voor predikanten moeten regelen. Vooral voor de eerste jaren dat iemand predikant is, is een vorm van mentoraat af supervisie dringend gewenst. Maar ook voor latere jaren moet er een mogelijkheid zijn om van buiten je directe omgeving hulp te krijgen voor problemen, lacunes en vragen m.b.t. het functioneren als predikant. Je zou kunnen denken aan een deputaatschap begeleiding predikanten, te benoemen door de eerstvolgende generale synode. Voor zulk werk moeten we dan wel landelijk mankracht (en dus ook financiële middelen) vrijmaken. Dit zijn geen zaken die we nog langer kunnen overlaten aan de beperkte mogelijkheden van enkele Kamper docenten en andere free-lance begeleiders. Maar als we in staat zijn om een landelijke dovenp — te 'regelen', zou zoiets dan voor dit doel niet kunnen?

5. Er moeten meer mogelijkheden komen voor het periodiek 'op herhaling gaan' en voor een 'bij-scholing' en aanvullende training van predikanten. De huidige voorzieningen zetten te weinig zoden aan de dijk. Ook de predikanten zelf zouden in

dit opzicht best wel wat actiever en creatiever mogen zijn.

6. Er zijn speciale maatregelen nodig voor predikanten en gemeenten die vastlopen. We hebben momenteel onvoldoende instrumenten voor een goede analyse van de problemen en voor een verantwoord en bindend oordeel over wat er moet gebeuren. Wanneer zulk vastlopen zich voordoet, is er bovendien vaak in de gemeente al van alles scheef gegroeid. Een beetje ad hoc hulp van kerkvisitatoren is niet toereikend. We zouden mensen moeten hebben, die een tijdlang bijvoorbeeld enkele dagen per week aan zo'n gemeente kunnen besteden.

7. Wanneer het echt niet meer gaat, moet een predikant zich geroepen weten om ontheffing uit zijn dienst te vragen. Ik zeg met opzet: 'geroepen'. Ook heengaan kan een roeping zijn. Een dergelijke stap moeten we met elkaar eens wat meer leren waarderen als een weg die soms echt de beste is. De kerken moeten dan wel vooraf zorgen voor goede financiële en materiële regelingen. Het feit dat zaken van emeritering in een apart parallelverband zijn geregeld mag hier voor geen belemmering zijn.

Tenslotte

Het ging in dit artikel en in de twee vorige over een moeilijke materie. Ik gaf ten open bespreking van bestaande problemen. Zoiets heeft bepaalde risico's. Eer is teer. Het kan maar zo gebeuren, dat predikanten in een negatief daglicht worden gezet. Toch meende ik dat het noodzakelijk was om eens publiek met elkaar over deze dingen te spreken. Nu wordt denk ik van ons allen vóór alles een geestelijke houding, een geestelijk omgaan met deze dingen gevraagd. Laat er liefde zijn voor elkaar en voor de kerk van

Christus. Laat er ook een hartelijk gebed zijn. Van predikanten en gemeenten, over en weer. Gebed vooral voor die situaties waar moeite en onvrede, conflict en onvermogen is. De Here God geve ons een wijs hart om samen tot heil van de gemeente bezig te zijn.

¹ In 1990 heeft men in de Nederlandse Hervormde Kerk iets dergelijks geregeld: drie maanden per vijf jaar. Zie P. van den Heuvel, *De Hervormde Kerkorde. Een praktische toelichting* (Zoetermeer 1991), 213. Overigens moet er bij het verlenen van verlof ook gekeken worden naar andere activiteiten van een predikant buiten de eigen gemeente. Met een dominee die toch al vaak 'weg' is vanwege werk in het kerkverband of reizen naar Oost-Europa, staat het er anders voor dan met collega's die bijna alle tijd in hun eigen gemeente besteden.

² De generale synode van Sneek 1939 (Acta art. 67) heeft een besluit genomen waarin aan de kerken de mogelijkheid werd geboden voor de verwisseling van twee predikanten. Twee gemeenten konden overeenkomen om elkaars predikant gelijktijdig te beroepen en 'over te nemen'. Provinciale 'vertrouwensmannen' bemiddelden daarbij. Dit besluit stond tegen de achtergrond van een overschot aan predikanten, waardoor veel dominees in de jaren dertig nooit een beroep kregen. De verwisselings-regeling gaf dan predikanten van ongeveer hetzelfde 'kaliber' een kans om elders eens opnieuw te beginnen. Er is van deze regeling bij mijn weten maar weinig gebruik gemaakt. Ze is te vinden in de editie van de kerkorde met bijbehorende synodebesluiten door ds. H. Bouma, ad art. 6 KO.

M meegelezen

Getuigen in deze tijd

In het *Gereformeerd Weekblad* van 9 juni jl., was een artikel te lezen van drs. Jac. Westland over hoe christenen getuige mogen en moeten zijn in hun eigen tijd. De inhoud van ons getuigen blijft door alle eeuwen en tijden onverminderd hetzelfde. Maar we moeten wel altijd weer naar vormen en methoden zoeken om ons getuigenis zo verstaanbaar mogelijk bij de anderen te brengen. Dat betekent, dat we rekening houden met de omstandigheden van vandaag.

Nu vormen die allesbehalve een gunstig klimaat voor het evangelie. De mensen met wie wij in onze Westeuropese cultuur te maken hebben zijn aan de ene kant bijzonder mondig en zelfbewust. Kritisch tegen alles wat opgelegd wordt en instituten van voorbije tijden. Maar aan de andere kant niet echt kritisch tegen het materialisme, maar sterk geneigd om te leven bij de geneugten van de dag. Zijn zogenaamde vrijheid onttaardt in ongebondenheid, zijn mondigheid in eigenwettelijkheid, waarvan de leus bij de Franse Revolutie al luidde: Geen God en geen meester. Men heeft geen behoefte aan de ander. Met een kleine letter al niet veel, maar helemaal niet met een hoofdletter.

Aan de andere kant ontmoeten we bij het getuige-zijn een onzekere moderne mens. Een mens, die zich gemanipuleerd voelt. Op de maatschappelijke ontwikkelingen heb je uiteindelijk maar weinig greep. Je kunt zomaar ineens op straat komen te staan. En wat ben je in dat grote geheel eigenlijk waard? Voor jou is er zo weer een ander. Vaak ben je niet veel meer dan een admi-

nistratienummer. In die verlegenheid en verwarring zijn veel moderne mensen weer op zoek naar zin. Het verdrietige en ook wel beschamende is, dat men die vooral buiten de kerk zoekt in allerlei wijsgeurig-religieus getinte stromingen.

Dat is dus niet een echt gunstig klimaat. Je kunt je afvragen of je niet beter kunt zwijgen. Laat het maar uit onze houding te merken zijn dat ons Christen-zijn ons leven vernieuwt.

Hopelijk roept het vragen op en krijg je gelegenheid om te getuigen van het geheim van je leven.

Want het kan niet bij zwijgen blijven. Al is het voor een tijd geboden, het is nooit het laatste, nooit het definitieve. Er is toch maar één Naam onder de hemel gegeven tot zaligheid en die Naam mag en moet verkondigd worden aan alle creaturen.

En mogen we dan geen moed en vertrouwen hebben? Het is toch Pinksteren geweest. En de Geest spreekt alle talen. Ook de taal van onze tijd. Ik herinner nog maar eens aan de belofte van de Heere Jezus, dat wij ons ook niet bezorgd hoeven te maken over wat we spreken zullen. Immers, de Heilige Geest zal het ons geven. Omdat de Heilige Geest de Geest van het Woord is, onderstreept dat nog eens dat we dicht bij de Schriften moeten leven. Zo wil Hij ons gebruiken ook in deze tijd om in nieuwe vormen, als dat moet in nieuwe woorden, de boodschap van het evangelie te vertalen. De Heilige Geest bouwt de brug van het getuigenis. Hij is het ook, Die aan de andere kant een platform bewerkt waarop de brug rusten kan. Hij overtuigt. Hij wederbaart en ver-

nieuwt. Hij maakt in zondaarsharten ruimte voor de Heere Jezus Christus.

Christenen: een minderheid

Prof. dr. K. Runia schreef in het *Centraal Weekblad* van 9 juni jl. over de achteruitgang van kerk en geloof in Nederland: Christenen worden een minderheid. Maar is dat wel zo bijzonder?

Als we vanuit historisch perspectief naar het christendom kijken, moeten we zeggen dat het bijna altijd een minderheid is geweest. Zo is de christelijke kerk begonnen. Door de joden zelf werd ze als een sekse gezien, de sekse van de & ooreeërs (Handelingen 24 : 5). Toen later ook heidenen tot de kerk toebaden, was het al niet veel anders. Als Paulus een brief stuurt aan de gemeente te Korinte, schrijft hij: 'Ziet slechts, broeders, wat gij waart toen gij geroepen werd: niet vele wijzen naar het vlees, niet vele invloedrijken, niet vele aanzienlijken' (1 Korinthiërs 1 : 26). Dat geldt trouwens niet alleen voor de hele vroege kerk (vgl. 37vv.). In de tweede eeuw verwijt de Woosoof Celsus de christenen, dat ze eigenlijk maar ongeletterde mensen zijn, om zo te zeggen: mensen van de nachtschuit. Ze willen en kunnen alleen 'de dwazen en onaanzienlijken en dommen en slaven en vrouwtjesen kinderen overtuigen' (39). Ongeveer in diezelfde tijd erkent Irenaeus, bisschop van Lyon, dat het inderdaad 'bedelaars langs de wegen, doven, blinden, de vertrapten en verachten' zijn die op Christus afkomen (42). Maar hij schaamt zich daar in het minst niet voor, want 'het is beter en van meer nut onwetend en weinig geleerd te zijn en door de liefde nabij God te komen, dan te menen zeer geleerd en ervaren te zijn, terwijl men toch zijn eigen Heer blijkt te lasteren, door een andere God als Vader voor te stellen'. In de derde eeuw moest de nog steeds betrekkelijk kleine kerk felle discriminatie

en zware vervolgingen doorstaan (25v.).

Na Constantijn

Tijdens de regering van Constantijn de Grote in de vierde eeuw, schijnt de zaak helemaal te veranderen. In 313 vaardigt hij met zijn medekeizer Licinius het zogenaamde edict van Milaan uit, waarbij aan de christenen vrijheid van godsdienst en gelijke rechten worden toegekend. Het aantal christenen neemt dan snel toe. Als in 380 keizer Theodosius het heidendom verbiedt en de christelijke godsdienst tot staatsgodsdienst verheft, neemt het aantal natuurlijk nog veel sneller toe. Men kan alleen maar een ambt bekleden als men tot de christelijke kerk behoort.

Toch moeten we ons ook daarna niet op de situatie bekijken. Wij denken vaak dat in de Middeleeuwen West-Europa bijna geheel gekerstend werd. Formeel mag dat waar zijn (soms vond er een bekeering van hele volken plaats), maar we moeten ons daarbij niet een al te grootse voorstelling van het christelijke gehalte van deze kerstening maken. De bekende histo-

ricus Jan Romein wees er indertijd al op, dat het middeleeuwse christendom maar een 'dun laagje' vormde (11).

In de tijd van de Reformatie is het vaak al niet veel beter. Wij zijn nogal eens geneigd te denken dat in de 16e en 17e eeuw bijna heel Nederland calvinistisch of gereformeerd was. In werkelijkheid is het waarschijnlijk maar een betrekkelijk kleine bovenlaag van ongeveer tien procent geweest. Prof. dr. F. de Lange haalt een citaat aan van de rooms-katholieke socioloog O. Schreuder, die op grond van onderzoek tot de conclusie is gekomen dat de Gereformeerde Kerk in de zogenaamde Gouden Eeuw voornamelijk bestond uit 'betrekkelijk stevige kernen van belijdende calvinisten, die zich bewogen in een zee van onorthodoxie, vrijzinnigheid, on- en bijgeloof, slappe kerkelijke praxis en losse moraal' (12). Aan het einde van de 19e eeuw was het al niet veel beter. Nederland leek wel een christelijk land, omdat officieel bijna iedereen wel bij een of andere kerk behoorde, maar de werkelijkheid was echt wel anders.

Drs. H. Veldman

Licht en schaduw in de Lage Landen

Licht en schaduw
in de Lage Landen

Figuren en aspecten van de
Nederlandse kerkgeschiedenis
1600-1800

Een ieder in zijn eigen taal!

Dat is het sprinkelende dat ook de kerkgeschiedenis van de Lage Landen doet leven. We horen van Liudger tot Gomarus - de tijd van Dordt. Erasmus en de reformatoren, Dopersen en gereformeerden komen voor het voetlicht. Tenslotte: Hoe kwam het monumentale werk: 'de Statenvertaling' tot stand?

geb., geïll., 240 pag., f 26,50
Verkrijgbaar in de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
tel. 01100 - 15591

Beroepen te Assen-Zuid: H.J.C.C.J. Wilschut te Spakenburg-Noord; te Axel: H.A. Strating te Amersfoort-Noord; te Stadskanaal (wijk noord): A.G. Bruijn te Driessum c.a.; te Stadskanaal (wijk zuid): H. Offereins te Surhuisterveen i.c.m. Opende; te Waardhuizen: P. Groen te Bruchterveld.
Beroepbaar gesteld door de Canadian Reformed Church te Hamilton: R. Sietsma, missionair predikant in Brazilië. Adres: Caixa Postal 2031, 57061970, Maceió, Brasil, e en fax 00 55 82 324 3407.
Aan de Theologische Universiteit slaagden voor het doctoraal examen: DM, Boersma en K. van Hoek te Kampen, Th. Oosterhuis te Zwolle.

Intrede

Op zondag 2 juli jl. deed ds. J.R. Geersing te Lisse en Voorschoten intrede in de gemeente te Berkel en Rodenrijs.
Ds. Geersing werd in het ambt bevestigd door ds. W. Tiekstra te Berkel en Rodenrijs, en deed in de middagdienst intrede. Beide erediensten werden gehouden in kerkgebouw De Bron, Rodenrijseweg 97 te Berkel en Rodenrijs.
Nieuw adres ds. Geersing: Rodenrijseweg 69, 2651 BN Berkel en Rodenrijs, e (01891) 1 30 50.

Eveneens op zondag 2 juli jl., deed ds. G. Treurniet Azn. te Waardhuizen intrede in de gemeente te Beemse.
Ds. Treurniet werd in het ambt bevestigd door ds. E. Woudt te Heemse en deed intrede in de middagdienst. Beide erediensten werden gehouden in de Kandelaarkerk,

Weidebuurt 9 te Heemse.
Nieuw adres ds. Treurniet: Weidebuurt 11, 7771 CZ Hardenberg, = (05232) 6 51 75.

Kerkdiensten zomer

Brunssum-Treebeek – In verband met de toevloed van vakantiegangers, worden vanaf 2 juli jl. t/m 3

september a.s. de erediensten in Brunssum gehouden in de hervormde Bethelkerk, gelegen op de hoek van de Prins Hendriklaan en de Heugerstraat.
Aanvangstijden: 9 juli: 10.00 en 17.00 uur; 16 juli t/m 13 augustus: 9.00, 10.30 en 17.00 uur; 20 augustus t/m 3 september: 10.00 en 17.00 uur.

Uw kerkgebouw is toch wel bij Donatus verzekerd?

100% zekerheid

Als brand-, storm- of andere

schade dreigt, is het maar het beste als uw kerkelijke eigendommen bij Donatus zijn verzekerd. Gewoon, omdat Donatus in de praktijk bewijst er te zijn wanneer Donatus het meeste nodig is. Bij calamiteiten van welke omvang en aard dan ook. Op basis van op maat gesneden voorwaarden.

50% premierestitutie

Bovendien is kiezen voor Donatus kiezen voor verantwoorde bestedingen. Jaarlijks wordt de winst van Donatus in de vorm van premierestitutie terug betaald. In de afgelopen 10 jaar bedroeg deze premierestitutie gemiddeld maar liefst 50%!

Samen sterk.

Donatus is een onderlinge

verzekeringmaatschappij. En dat betekent dat de leden samen de kracht van Donatus bepalen. Een gemeenschapsgedachte die er inmiddels roe heeft geleid, dat in ruim 75% van alle kerkgebouwen in Nederland bij Donatus is verzekerd.

Wilt u meer weten?

Vraag dan om een persoonlijk gesprek met één van onze adviseurs. Ook als u nu nog elders bent verzekerd.

donatus

Vertrouwd verzekerd.

O.V.M. Donatus u.a., Postbus 5055, 5201 GB t Hertogenbosch, tel: 073-122166

Nijverdal – In de periode 16 juli t/m 6 augustus, worden in Nijverdal de erediensten gehouden in het Hervormd Centrum, Constantijnstraat 7a. Aanvang: 11.00 en 16.00 uur.

Vrijmakingsherdenking Pernis

Op zaterdag 16 september 1995 zal het vijftig jaar geleden zijn dat in Pernis de Vrijmaking plaatsvond. De kerkeraad wil op die datum dit feit herdenken, samen met oud-gemeenteleden en belangstellenden. Vanaf 6.00 uur zal er een informeel samenzijn worden georganiseerd (met koffie en broodjes) in 'Het jeugdgebouw' aan de Burg.

van Esstraat 34.

Om 18.45 uur zal de officiële herdenking beginnen in het kerkh u w aan de Nieuwedijk 6. Spreker zal zijn ds. A. v.d. Sloot, verder zal er een historisch overzicht worden gegeven over de Vrijmaking in Pernis en zal er samenzang en orgelspel zijn (informatie: ☎ (01890) 1 84 07/1 47 76).

Adreswijzigingen e.d.

Ede * *Scriba*: F. Kievit, Voerakker 10, 6713 SN, ☎ (08380) 3 31 44 (pag. 92).

Hardenberg-Oost * *Predikant*: ds. M. Brandes is m.i.v. 9 maart 1995 emeritus. *Scriba*: H. Janssen, ☎ anehof 7, 7772 GA, u (05232)

6 32 40. *Kerkblad: Het Morgen-Zich-Nieuws*: H. Janssen, p/a Postbus 102, 7770 AC, = (05232) 6 32 40. (pag. 11 en 79). **Niezijl** * *Scriba*: A.A. Martini, p/a Geref. Kerk, Kerkpad 1, 9842 PM, ☎ (05947) 1 31 34. *Koster*: M. v.d. Mark, Hoofdstraat 41, 9842 PC, ☎ (05947) 1 35 22 (pag. 46).

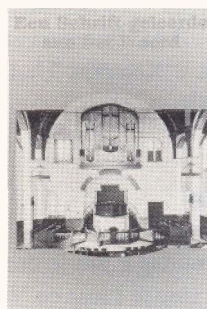
Preekbeurten

De kerkeraad van Den Helder doet een dringend beroep op predikanten, hoogleraren of studenten om in de maanden juli, augustus en september preekbeurten te vervullen, zowel in Den Helder als op Texel. Preekvoorziening: M. Staring, ☎ (02230) 3 08 56.

Nú leverbaar het 2e R.B.-boek van de 47e jaargang

Een Schrift-geleerde aan het Woord

Een keuze uit de preken van prof. K. Schilder
Ingeleid en toegelicht door dr. J.J.C. Dee

In dit boek zijn een zestal preken opgenomen van K. Schilder, die de ontwikkeling laat zien van de jonge begaafde predikant naar de volgroeide, beroemde prediker en veelbelovende hoogleraar. De bekende Schilder-kenner dr. J.J.C. Dee, geeft een brede inleiding waarin hij het kerkelijk en theologisch kader van Schilders predikantsjaren beschrijft. Daarnaast maakt dr. Dee onder andere de theologische fronten zichtbaar, waartegen Schilder tientallen jaren heeft moeten strijden.

In deze uitgave leren we K. Schilder kennen als dé man van de kansel.

272 pagina's, gebonden f 28,–

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 01100-15591, Fax 01100-16492

